

اعلال

فعل مثال

صرف فعل ماضی مثال واوی از وزن فَعْلٌ : وَصَفَ

بدون اعلال	وَصَفَ	۱
بدون اعلال	وَصَفَا	۲
بدون اعلال	وَصَفُوا	۳
بدون اعلال	وَصَفَتْ	۴
بدون اعلال	وَصَفَتَا	۵
بدون اعلال	وَصَفَنَ	۶
بدون اعلال	وَصَفَتَ	۷
بدون اعلال	وَصَفَتِما	۸
بدون اعلال	وَصَفَتُمْ	۹
بدون اعلال	وَصَفَتِ	۱۰
بدون اعلال	وَصَفَتِما	۱۱
بدون اعلال	وَصَفَتِنَ	۱۲
بدون اعلال	وَصَفَتُ	۱۳
بدون اعلال	وَصَفَنَا	۱۴

همان طور که مشاهده می کنید، در ۱۴ صیغه‌ی فعل ماضی مثال هیچ اعلالی وجود ندارد. (هیچ تغییری در حرف عله ایجاد نشده است).

صرف فعل مضارع معلوم از مثال واوی از وزن‌های يَفْعُلُ و يَفْعَلُ.

مثالی از وزن «يَفْعُلُ»:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال	ردیف
حذف	يَصِفُ	يُوصِفُ	۱
حذف	يَصِفَانِ	يُوصِفَانِ	۲
حذف	يَصِفُونَ	يُوصِفُونَ	۳
حذف	تَصِيفُ	تَوْصِيفُ	۴

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال	ردیف
حذف	تَصِفَانِ	تَوْصِفَانِ	۵
حذف	يَصِفُنَ	يَوْصِفُنَ	۶
حذف	تَصِفُ	تَوْصِفُ	۷
حذف	تَصِفَانِ	تَوْصِفَانِ	۸
حذف	تَصِفُونَ	تَوْصِفُونَ	۹
حذف	تَصِفِينَ	تَوْصِفِينَ	۱۰
حذف	تَصِفَانِ	تَوْصِفَانِ	۱۱
حذف	تَصِفُنَ	تَوْصِفُنَ	۱۲
حذف	أَصِفُ	أَوْصِفُ	۱۳
حذف	نَصِفُ	نَوْصِفُ	۱۴

همان طور که مشاهده می‌کنید، در ۱۴ صیغه‌ی فعل مضارع معلوم مثال واوی، اعلال به حذف وجود دارد. (حرف علمی «واو» برای سهولت تلفظ حذف گردید).

مثالی از وزن یَقْعَلُ:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال	ردیف
حذف	يَضَعُ	يَوْضَعُ	۱
حذف	يَضَعَانِ	يَوْضَعَانِ	۲
حذف	يَضَعُونَ	يَوْضَعُونَ	۳
حذف	تَضَعُ	تَوْضَعُ	۴
حذف	تَضَعَانِ	تَوْضَعَانِ	۵
حذف	يَضَعَنَ	يَوْضَعُنَ	۶
حذف	تَضَعُ	تَوْضَعُ	۷
حذف	تَضَعَانِ	تَوْضَعَانِ	۸
حذف	تَضَعُونَ	تَوْضَعُونَ	۹
حذف	تَضَعِينَ	تَوْضَعِينَ	۱۰
حذف	تَضَعَانِ	تَوْضَعَانِ	۱۱
حذف	تَضَعَنَ	تَوْضَعُنَ	۱۲
حذف	أَضَعُ	أَوْضَعُ	۱۳
حذف	نَضَعُ	نَوْضَعُ	۱۴

همان طور که دیدیم در ۱۴ صیغه‌ی فعل مضارع معلوم مثال واوی حرف علّه برای سهولت تلفظ حذف شد. البته می‌توان گفت: «واو» ساکن میان فتحه و کسره، در ثلاثی مجرد حذف می‌شود. اما در مضارع مجھول (که به زودی درباره‌ی آن صحبت می‌شود) حرف «واو» بین ضمه و فتحه قرار گرفته و حذف نمی‌شود. **هائفه یو صاف.**

مسئله ۱۴: عین الخطأ في المضارع: (آزمایشی سنچش - ۸۳)

- ۱) صَدَقَنَا اللَّهُ وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ ← يَصُدِّقُنَا اللَّهُ وَعْدَهُ وَيُورِثُنَا ...
- ۲) مَا وَجَدْتُمْ لِسُنْتَنِ اللَّهِ تِبْدِيلًا ← لَمْ تَجِدُوا لِسُنْتَنَ ...
- ۳) أَنَا وَرَثْتُ مِيرَاثَ الْأَبْيَاءِ ← أَنَا أَرَثْتُ مِيرَاثَ ...
- ۴) وَهَبَ لَنَا الْمَدِيرُ جَائِزَةً ← يَوْهَبُ لَنَا ...

پاسخ: گزینه‌ی (۴)

مضارع «وهب» می‌شود. یهب. مضارع سایر افعال ماضی به صورت صحیح به کار رفته است. صدق ← یصدق. اورث ← یورث (فعل «اورث»، مزید و از باب افعال است و فعل مثال واوی در مضارع باب افعال هیچ اعلالی ندارد و حرف «واو» آن حذف نمی‌شود) ورثت ← ارث.

یادآوری می‌شود که حرف علّه‌ی «واو» در مضارع معلوم از افعال مجرد مثال واوی حذف می‌شود.

سؤال ۹: أكتب مضارع الأفعال التالية:

وَجَدَ (يافت) -	وَقَفَ (بخشید) -
وَهَنَ (سست شد) -	وَعَدَ (وعده داد) -

پاسخ:

وَجَدَ، يَجِدُ	وَهَبَ، يَهَبُ
وَقَفَ، يَقِفُ	وَعَدَ، يَعِدُ
وَهَنَ، يَهَنُ	وَصَلَ، يَصِلُ

سؤال ۱۰: أكمل الفراغات في الجدول التالي:

نوع الاعلال	قبل الاعلال	فعل
-----	-----	يَلِدُ (می‌زاید)
-----	-----	يَرِثُ (ارث می‌برد)
-----	-----	يَدَعُ (رها می‌کند)

پاسخ:

نوع الاعلال	قبل الاعلال	فعل
حذف	يُولُدُ	يَلِدُ (می‌زاید)
حذف	يُورِثُ	يَرِثُ (ارث می‌برد)
حذف	يُوْدَعُ	يَدَعُ (رها می‌کند)

صرف فعل امر غائب (امر به لام) و امر مخاطب از مثال واوی:

اعلال به حذف	←	۱- لِيَصِفْ (باید وصف کند)
اعلال به حذف	←	۲- لِيَصِفَا (باید وصف کنند)
اعلال به حذف	←	۳- لِيَصِفُوا (باید وصف کنند)
اعلال به حذف	←	۴- لِتَصِفْ (باید وصف کند)
اعلال به حذف	←	۵- لِتَصِفَا (باید وصف کنند)
اعلال به حذف	←	۶- لِيَصِفْنَ (باید وصف کنند)
اعلال به حذف	←	۷- صِفْ (وصف کن)
اعلال به حذف	←	۸- صِفَا (وصف کنید)
اعلال به حذف	←	۹- صِفُوا (وصف کنید)
اعلال به حذف	←	۱۰- صِفِي (وصف کن)
اعلال به حذف	←	۱۱- صِفَا (وصف کنید)
اعلال به حذف	←	۱۲- صِفْنَ (وصف کنید)
اعلال به حذف	←	۱۳- لِاَصِفْ (باید وصف کنم)
اعلال به حذف	←	۱۴- لِنَصِفْ (باید وصف کنیم)

توضیح: امر مخاطب از مضارع مخاطب ساخته می‌شود یعنی صِفْ، صِفَا، صِفُوا، صِفِي، صِفْنَ، به ترتیب از تصِف، تصِفانِ، تصِفونَ، تصِفینَ، تصِفانِ، ساخته شده است و از آن جا که بعد از حروف مضارع، حرف متحرک وجود دارد، به الف امر نیازی نیست و همان طور که مشاهده می‌شود فعل امر مثل مضارع اعلال به حذف دارد.

توضیح: در مثال یابی ثالثی مجرد مانند یقِن - یقِظ - یسُر - یئس، در ماضی و مضارع و امر هیچ تغییری در حرف عله ایجاد نمی‌شود (تمامی صیغه‌ها بدون اعلال هستند).

اعلال

فعل اجوف

صرف فعل ماضی اجوف واوی از وزن فَعْلُ (قالَ):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	قالَ	١ - قَوْلَ

قاعدہ: هرگاه حرف عله، متحرک بوده و حرف قبل از آن فتحه داشته باشد، حرف عله قلب به الف می شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	قالَ	١ - قَوْلَ
قلب	قالَا	٢ - قَوَلَا
قلب	قالُوا	٣ - قَوْلُوا
قلب	قالَتْ	٤ - قَوْلَتْ
قلب	قالَتَا	٥ - قَوَلَتَا
حذف	قُلنَ	٦ - قَوْلَنَ ← قَبِيلَنَ

توضیح: در قَوْلَنَ، حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن فتحه دارد لذا حرف عله، قلب به الف می شود. پس از آن دو حرف ساکن کنار هم قرار می گیرند یعنی الف و لام، و طبق قاعده‌ای که می گوید: هرگاه دو ساکن کنار هم قرار گیرند به طوری که یکی از آن دو ، حرف عله باشد، حرف عله حذف می شود لذا الف، حذف می گردد. یادآوری می شود که الف، همیشه ساکن است ولی قبل از خود را فتحه می دهد.

توضیح: در قُلنَ، ابتدا حرف عله، قلب به الف شده (اعلال به قلب) و پس از آن، حرف عله حذف شده است. لذا در بیان نوع اعلال، آخرین اعلال ذکر می شود.

از صیغه‌ی شش به بعد فعل ماضی اجوف در ثلاشی مجرد، حرکت فاء الفعل یعنی اولین حرف اصلی بر اساس حرکت عین الفعل در مضارع تعیین می شود بدین صورت که اگر عین الفعل ضمه داشته باشد (يَفْعُلُ) به فاء الفعل در ماضی، ضمه می دهیم و اگر عین الفعل در مضارع، فتحه یا کسره داشته باشد، (يَفْعُلُ و يَفْعِلُ) به فاء الفعل در ماضی، کسره می دهیم (به هیچ وجه فتحه نمی گیرد). پس قالُ در صیغه‌ی شش ماضی می شود: قُلنَ و بَاعَ در همین صیغه می شود: بُنَ و خَافَ - نیز می شود: خَفْنَ. حرکت فاء الفعل در ماضی ثلاشی مجرد از صیغه‌ی هفت تا چهارده، هائل صیغه‌ی شش می باشد. به صیغه‌های هفت به بعد توجه فرمایید.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	قُلتَ	٧- قَوْلَتَ ← قَبِيَا لْتَ
حذف	قُلْتَمَا	٨- قَوْلَتْمَا ← قَبِيَا لْتَمَا
حذف	قُلْتَم	٩- قَوْلَتْم
حذف	قُلْتِ	١٠- قَوْلَتِ ← قَبِيَا لْتَ
حذف	قُلْتَمَا	١١- قَوْلَتْمَا ← قَبِيَا لْتَمَا
حذف	قُلْتَنَ	١٢- قَوْلَتَنَ ← قَبِيَا لْتَنَ
حذف	قُلْتُ	١٣- قَوْلَتُ ← قَبِيَا لْتُ
حذف	قُلْنَا	١٤- قَوْلَنَا ← قَبِيَا لْنَا

صرف فعل ماضى اجوف واوى از وزن فَعَلَ - (خَافَ -):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	خَافَ	١- خَوْفَ
قلب	خَافَا	٢- خَوْفَا
قلب	خَافُوا	٣- خَوْفُوا
قلب	خَافَتْ	٤- خَوْفَتْ
قلب	خَافَتَا	٥- خَوْفَتَا

همان طور که مشاهده می شود حرف عله‌ی «واو» متحرک است و حرف قبل از آن فتحه دارد. لذا قلب به الف می شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	خِفْنَ	٦- خَوْفَنَ ← خَبِيَا فْنَ

توضیح: به دلیل این که مضارع «خَافَ» بر وزن يَفْعَلُ می آید، فاء الفعل از صیغه‌ی شش به بعد در ماضی کسره می گیرد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	خِفْتَ	٧- خَوْفَتَ ← خَبِيَا فْتَ
حذف	خِفْتَمَا	٨- خَوْفَتْمَا ← خَبِيَا فْتَمَا
حذف	خِفْتَم	٩- خَوْفَتْم
حذف	خِفْتِ	١٠- خَوْفَتِ ← خَبِيَا فْتِ
حذف	خِفْتَمَا	١١- خَوْفَتْمَا ← خَبِيَا فْتَمَا
حذف	خِفْنَ	١٢- خَوْفَنَ ← خَبِيَا فْتَنَ
حذف	خِفْتُ	١٣- خَوْفَتُ ← خَبِيَا فْتُ
حذف	خِفْنَا	١٤- خَوْفَنَا ← خَبِيَا فْنَا

صرف فعل ماضی معلوم اجوف یا بعده از وزن فعل (باع) :

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	بَاعَ	١- بَيَعَ
قلب	بَاعَا	٢- بَيَعَا
قلب	بَاعُوا	٣- بَيَعُوا
قلب	بَاعَتْ	٤- بَيَعَتْ
قلب	بَاعَتَا	٥- بَيَعَتَا

همان طور که مشاهده می‌شود حرف علمی «باء» متحرک است و حرف قبل از آن فتحه دارد. لذا قلب به الف می‌شود.
توضیح: به دلیل این که مضارع «باء» بر وزن **یَقْعِلُ** می‌آید، فاء‌الفعل از صیغه‌ی شش به بعد در ماضی کسره می‌گیرد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	بَعْنَ	٦- بَيَعْنَ ← بَيَأَا عَنْ
حذف	بَعْتَ	٧- بَيَعْتَ ← بَيَأَا عْتَ
حذف	بَعْتُمَا	٨- بَيَعْتُمَا ← بَيَأَا عْتُمَا
حذف	بَعْتُمْ	٩- بَيَعْتُمْ ← بَيَأَا عْتُمْ
حذف	بَعْتِ	١٠- بَيَعْتِ ← بَيَأَا عْتِ
حذف	بَعْتُمَا	١١- بَيَعْتُمَا ← بَيَأَا عْتُمَا
حذف	بَعْتَنَ	١٢- بَيَعْتَنَ ← بَيَأَا عْتَنَ
حذف	بَعْتُ	١٣- بَيَعْتُ ← بَيَأَا عْتُ
حذف	بَعْنَا	١٤- بَيَعْنَا ← بَيَأَا عَنَا

توضیح: ماضی فعل‌های اجوف (چه اجوف واوی و چه اجوف یا بی) در پنج صیغه‌ی اول اعلال به قلب و نه صیغه‌ی اول اعلال به حذف دارد.

صرف فعل مضارع معلوم اجوف واوی از وزن «يَفْعُلُ» (يَقُولُ ← يَقُولُ):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	يَقُولُ	١- يَقُولُ

قاعده: هرگاه حرف علمی، متحرک بوده و حرف قبل از آن ساکن باشد، حرکت حرف علمی را به حرف قبل می‌دهیم. (ضمناً واو ساکن ماقبل مضموم، پر تلفظ می‌شود)

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	يَقُولَانِ	٢- يَقُولَانِ
اسکان	يَقُولُونَ	٣- يَقُولُونَ
اسکان	تَقُولُ	٤- تَقُولُ
اسکان	تَقُولَانِ	٥- تَقُولَانِ
حذف	يَقْلُنَ	٦- يَقْلُنَ ← يَقْبِلُونَ

قاعده: هرگاه دو حرف ساکن در کنار هم باشند به طوری که یکی از آن‌ها حرف عله باشد، برای رفع التقای ساکنین، حرف عله حذف می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	تَقُولُ	۷- تَقَوْلُ
اسکان	تَقُولَانِ	۸- تَقْوَلَانِ
اسکان	تَقُولُونَ	۹- تَقْوَلُونَ
اسکان	تَقُولِينَ	۱۰- تَقْوَلِينَ
اسکان	تَقُولَانِ	۱۱- تَقْوَلَانِ
حذف (مطابق توضیحی که در ذیل صیغه‌ی ۶ داده شد)	تَقْلِينَ	۱۲- تَقْوَلَنَ ← تَقْبَولَنَ
اسکان	أَقُولُ	۱۳- أَقْوُلُ
اسکان	تَقُولُ	۱۴- تَقَوْلُ

توضیح: همان‌طور که دیدیم، فقط در صیغه‌های ۶ و ۱۲، اعلال به حذف وجود دارد. بقیه‌ی صیغه‌ها اعلال به اسکان دارند.

توضیح: در مضارع اجوف از وزن «يَفْعُلُ» نیز قواعد مربوط به وزن «يَفْعُلُ» پیاده می‌شود:

صرف فعل مضارع معلوم از وزن «يَفْعُلُ» (يَبِيَعُ ← يَبِيَعُ):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	يَبِيَعُ	۱- يَبِيَعُ

در يَبِيَعُ، حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن ساکن، لذا حرکت حرف عله را به حرف قبل می‌دهیم و حرف عله را ساکن می‌نماییم. دقیقاً **هاند تَقُولُ ← يَقُولُ**. (ضمناً «ياء» ساکن ماقبل مکسوز، پُر تلفظ می‌شود).

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	بَيِّعَانِ	۲- بَيِّعَانِ
اسکان	بَيِّعُونَ	۳- بَيِّعُونَ
اسکان	تَبِيَعُ	۴- تَبِيَعُ
اسکان	تَبِيَعَانِ	۵- تَبِيَعَانِ
حذف	بَيِّعَنَ	۶- بَيِّعَنَ ← بَيِّعَنَ

در صیغه‌ی شش، دو ساکن کنار هم قرار گرفت که یکی از آن دو، حرف عله می‌باشد. لذا حرف عله حذف می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	تَبِيَعُ	۷- تَبِيَعُ
اسکان	تَبِيَعَانِ	۸- تَبِيَعَانِ
اسکان	تَبِيَعُونَ	۹- تَبِيَعُونَ
اسکان	تَبِيَعِينَ	۱۰- تَبِيَعِينَ

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسكان	تَبِعَانِ	۱۱- تَبِعَانِ
حذف	تَبْعَنَ	۱۲- تَبِعَنَ ← تَبِيَّنَ
اسكان	أَبِيعُ	۱۳- أَبِيعُ
اسكان	نَبِيعُ	۱۴- نَبِيعُ

توضیح: مضارع اجوف وزن «يَفْعِلُ» مانند وزن «يَفْعُلُ» در صیغه‌های ۶ و ۱۲ اعلال به حذف، و در بقیه‌ی صیغه‌ها اعلال به اسکان دارد.

صرف فعل مضارع معلوم اجوف از وزن «يَفْعُلُ» (يَخُوَفُ ← يَخَافُ) :

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	يَخَافُ	۱- يَخُوَفُ

توضیح: همان طور که در صیغه ۱ مشخص است، حرف عله در «يَخُوَفُ» متحرک است و حرف قبل از آن ساکن، لذا حرکت حرف عله را به قبل می‌دهیم. بر اساس قاعده‌ای که می‌گوید: هرگاه حرف عله‌ای را ساکن کنیم به طوری که حرف قبل از آن فتحه داشته باشد، حرف عله، قلب به الف می‌شود. البته آسان‌تر است که گفته شود:

«حرف عله، برای تناسب با فتحه، قلب به الف می‌شود» یعنی فتحه با الف، ضمه با واو، کسره با یاء تناسب دارند. ضمناً حرف عله‌ی الف تبدیل شده‌ی «واو» یا «یاء» می‌باشد و هرگاه در فعل معنی‌ی «الف» وجود داشت، اعلال آن فعل، «قلب» است و این حرفِ الف خودش بی‌حرکت است اما قبل از خود را فتحه می‌دهد. زیرا الف با فتحه تناسب دارد. در صیغه‌های دیگر نیز به دلیل مفتوح بودن حرف عله، آن را قلب به الف می‌کنیم.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	يَخَافَانِ	۲- يَخُوَفَانِ
قلب	يَخَافُونَ	۳- يَخُوَفُونَ
قلب	تَخَافُ	۴- تَخُوَفُ
قلب	تَخَافَانِ	۵- تَخُوَفَانِ
حذف	يَخْفَنَ	۶- يَخُوَفَنَ ← يَخْبَا فَنَ

در صیغه‌ی ۶ پس از این که حرف عله، قلب به الف شد، با ایجاد دو ساکن در کنار هم، حرف عله را حذف می‌کنیم. (حرف عله‌ی الف همیشه ساکن است اما حرف قبل از آن فتحه دارد). البته می‌توانیم بگوییم: حرف عله، متحرک است و حرف قبل از آن ساکن، لذا حرکت حرف عله را به حرف قبل می‌دهیم و بدین وسیله با ایجاد دو ساکن در کنار هم، حرف عله را حذف می‌نماییم (از هر دو راه، به حذف حرف عله می‌رسیم).

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	تَخَافُ	۷- تَخُوَفُ
قلب	تَخَافَانِ	۸- تَخُوَفَانِ
قلب	تَخَافُونَ	۹- تَخُوَفُونَ
قلب	تَخَافِينَ	۱۰- تَخُوَفِينَ
قلب	تَخَافَانِ	۱۱- تَخُوَفَانِ
حذف	تَخْفَنَ	۱۲- تَخُوَفَنَ ← تَخْبَا فَنَ
قلب	أَخَافُ	۱۳- أَخُوَفُ
قلب	نَخَافُ	۱۴- نَخُوَفُ

در مضارع اجوف، از وزن «يَفْعُلُ»، مانند «يَخَافُ» صيغه‌های ۶ و ۱۲ اعلال به حذف دارند اما در بقیه‌ی صيغه‌ها، اعلال به قلب وجود دارد (قلب به الف) که آن هم به دلیل مفتوح بودن حرف عله است. (الف است که با فتحه تناسب دارد لذا حرف عله مفتوح قلب به الف می‌شود)

خلاصه: مضارع اجوف از فعل‌های ثلاثی مجرد هرگاه بر وزن‌های يَفْعُلُ (يَقُولُ) و يَفْعِلُ (يَبِعُ) باشد، در صيغه‌های ۶ و ۱۲ اعلال به حذف، و در بقیه‌ی صيغه‌ها، اعلال به اسکان دارد. اما اگر از وزن يَفْعُلُ (يَخَافُ) باشد، در صيغه‌های ۶ و ۱۲ هم چنان اعلال به حذف دارد اما بقیه‌ی صيغه‌های آن اعلال به قلب دارند.

توضیح: اوزان ثلاثی مجرد، سمعای هستند و باید حفظ شوند.

فعل‌های «يَخَافُ»، «يَنَامُ»، «يَنَالُ» اجوف و بر وزن «يَفْعُلُ» می‌باشند و این سه فعل به ترتیب از ریشه‌های «خوف»، «نوم»، «نیل» هستند.

نکته:

صرف امر غائب (امر به لام) و مخاطب از فعل‌های اجوف:

(فعل امر را از مضارع بعد الاعلال یعنی اعلال شده و کامل می‌سازیم)

وزن يَفْعُلُ:

مضارع غائب	امر غائب (امر به لام)	نوع اعلال
۱- يَقُولُ ← يَقُولُ	يَقُولُ	حذف

در امر غائب، به اول فعل مضارع، لام امر اضافه می‌کنیم و چون این حرف، مجزوم کننده است آخر فعل را ساکن می‌نماییم (يَقُولُ) و با التقای ساکنین، حرف عله را حذف می‌کنیم. اما در صيغه‌های دیگر زمانی که (ن) را از آخر فعل حذف می‌کنیم، التقای ساکنین ایجاد نمی‌شود لذا حرف عله حذف نمی‌گردد.

مضارع غائب	امر غائب (امر به لام)	نوع اعلال
۲- يَقُولَانِ	يَقُولَا	اسکان (مثل مضارع)
۳- يَقُولُونِ	يَقُولُوا	اسکان (مثل مضارع)
۴- تَقُولُ ← تَقُولُ	تَقُولُ	حذف
۵- تَقُولَانِ	تَقُولَا	اسکان (مثل مضارع)
۶- يَقُلنِ	يَقُلنَ	حذف (مثل مضارع)

مضارع مخاطب	امر مخاطب	نوع اعلال
۷- تَقُولُ ← قُولُ	قُولُ	حذف

در این صيغه، (مخاطب) پس از حذف حرف مضارع، به حرف متحرك می‌رسیم از این رو نیازی به افزودن الف امر نیست. سپس آخر فعل مضارع را مجزوم می‌کنیم. با ایجاد دو ساکن در کنار هم، حرف عله حذف می‌شود. اما در صيغه‌های دیگر زمانی که (ن) را از آخر فعل حذف می‌نماییم، التقای ساکنین ایجاد نمی‌شود لذا حرف عله حذف نمی‌گردد.

مضارع مخاطب	امر مخاطب	نوع اعلال
۸- تَقُولَانِ	قُولَا	اسکان (مثل مضارع)
۹- تَقُولُونِ	قُولُوا	اسکان (مثل مضارع)
۱۰- تَقُولِينِ	قُولى	اسکان (مثل مضارع)
۱۱- تَقُولَانِ	قُولَا	اسکان (مثل مضارع)
۱۲- تَقُلِنِ	قُلنَ	حذف (مثل مضارع)

نوع افعال	امر به لام	مضارع متكلم
حذف	لأقْلُ	١٣ - أَقُولُ ← لِأَقْبِلُ
حذف	لِنَقْلُ	١٤ - تَقُولُ ← لِنَقْبِلُ

وزن يَفْعِلُ:

نوع افعال	امر غائب (امر به لام)	مضارع غائب
حذف	لَيَبْعِ	١ - يَبْعِ ← لِيَبْعِ
اسكان (مثل مضارع)	لَيَبِعَا	٢ - يَبِعَانِ
اسكان (مثل مضارع)	لَيَبِعُوا	٣ - يَبِعُونَ
حذف	لَتَبْعِ	٤ - تَبْعِ ← لِتَبِعِ
اسكان (مثل مضارع)	لَتَبِعَا	٥ - تَبِعَانِ
حذف (مثل مضارع)	لَيَبْعِنَ	٦ - يَبْعِنَ

نوع افعال	امر مخاطب	مضارع مخاطب
حذف	بِعْ	٧ - تَبْعِ ← يَبْعِ
اسكان (مثل مضارع)	بِعَا	٨ - تَبِعَانِ
اسكان (مثل مضارع)	بِيَعُوا	٩ - تَبِعُونَ
اسكان (مثل مضارع)	بِيَعِ	١٠ - تَبِعِينَ
اسكان (مثل مضارع)	بِعَا	١١ - تَبِعَانِ
حذف (مثل مضارع)	بِعْنَ	١٢ - تَبْعِنَ

نوع افعال	امر به لام	مضارع متكلم
حذف	لَأَبْعِ	١٣ - أَبْعِ ← لِأَبِيَعِ
حذف	لَبِعِ	١٤ - نَبِعِ ← لِنَبِيَعِ

وزن يَفْعِلُ:

نوع افعال	امر غائب (امر به لام)	مضارع غائب
حذف	لِيَخَافُ	١ - يَخَافُ ← لِيَخِفَ
قلب (مثل مضارع)	لِيَخَافَا	٢ - يَخَافَانِ
قلب (مثل مضارع)	لِيَخَافُوا	٣ - يَخَافُونَ
حذف	لِتَخَافُ	٤ - تَخَافُ ← لِتَخِفَ
قلب (مثل مضارع)	لِتَخَافَا	٥ - تَخَافَانِ
حذف (مثل مضارع)	لِيَخِفَنَ	٦ - يَخِفَنَ

نوع اعلال	امر مخاطب	مضارع مخاطب
حذف	خَفْ	۷- تَخَافُ → خَبِيَا فْ
قلب (مثل مضارع)	خَافَا	۸- تَخَافَانِ
قلب (مثل مضارع)	خَافُوا	۹- تَخَافُونَ
قلب (مثل مضارع)	خَافِي	۱۰- تَخَافِينِ
قلب (مثل مضارع)	خَافَا	۱۱- تَخَافَانِ
حذف (مثل مضارع)	خَفْنَ	۱۲- تَخَفْنَ

نوع اعلال	امر به لام	مضارع متکلم
حذف	لَاخَفْ	۱۳- أَخَافُ → لَاخَبِيَا فْ
حذف	لَخَفْ	۱۴- نَخَافُ → لِنَخَبِيَا فْ

نکات مهم

۱: شکل صیغه‌های ۶ ماضی و ۶ امر مخاطب فعل‌های اجوفی که مضارع آن‌ها بر وزن‌های بَقْعُلُ و بَقْعُلُ می‌آید، یکسان است یعنی فعل‌های زیر هم امر هستند و هم ماضی: قُلنَ (گفتند و بگویید)، ذُقُنَ (چشیدند و بچشید)، سِرُنَ (حرکت کردند و حرکت کنید)، عِشُنَ (زندگی کردند و زندگی کنید) اما اگر مضارع اجوف بر وزن بَقْعُلُ باشد شکل این صیغه‌ها یعنی ۶ ماضی و ۶ امر مخاطب یکسان نمی‌باشد پس؛ خِفْنَ، ماضی است و خَفْنَ امر. نِلْنَ ماضی است و نِلْنَ امر. نِمْنَ ماضی است و نِمْنَ امر. از طرفی هرگاه مضارع اجوف بر وزن بَقْعُلُ باشد، شکل صیغه‌های «۲ و ۳» ماضی با «۲ و ۳» امر مخاطب یکسان می‌شود. پس فعل‌های زیر هم ماضی هستند و هم امر: خَافَا، خَافُوا – نَالَا، نَالُوا – نَامَا، نَامُوا.

۲: ماضی اجوف از فعل‌های ثلاثی مجرد، پنج صیغه‌ی اول، اعلال به قلب و نه صیغه‌ی بعد اعلال به حذف دارد.

۳: در مضارع فعل‌های اجوف ثلاثی مجرد، از وزن‌های بَقْعُلُ و بَقْعُلُ (بَقْوُلُ و بَقْبَعُ) در صیغه‌های ۶ و ۱۲، اعلال به حذف و در بقیه‌ی صیغه‌ها، اعلال به اسکان وجود دارد اما از وزن بَقْعُلُ (بَخَافُ) در صیغه‌های ۶ و ۱۲ همچنان اعلال به حذف وجود دارد ولی بقیه‌ی صیغه‌ها، اعلال به قلب دارند.

۴: در فعل‌های امر از اجوف ثلاثی مجرد، الف امر وجود ندارد.

۵: حرف عله در مضارع اجوفی که به نون ختم نشده است (صیغه‌های ۱ و ۴ و ۷ و ۱۳ و ۱۴) در هنگام مجزومی به خاطر التقای ساکنین حذف می‌شود.

لَمَ بَيْعَ → لَمَ بَيْعَ لِيَقُولُ → لِيَقُولُ لَأَتَسِيرُ → لَأَتَسِيرُ

مسئله ۱۵: عین الصحيح للمخاطبات:

۱) نَامَ = نِمْنَ ۲) تَعُودُ = تَعُودُنَ

پاسخ: گزینه‌ی (۳)

شكل صحیح سایر گزینه‌ها عبارت است از:

۱) نَامَ = نِمْنَ. ۲) تَعُودُ = تَعُودُنَ. ۴) خَفْ = خَفْنَ.

سؤال ١١: اكتب نوع الإعلال للأفعال التالية:

يَقُولَانِ - قَالُوا - قُلْنِ - أَقُولُ - تَبِيعَانِ - بِعْنِ - خَافَا - تَخَافُونَ - نَخَافُ - خَفْنِ - يَصِفُ - أَجِدُ
جَاءَ - يَعِظُ - نِلْنِ - سِرْ - صُمْ - يَلِدُ - عُدْ - عِدْ - دَعْ - كُلْ - خُذْ - سَلْ - خِفْنَ - ذُقْنَ - نَمْ.

پاسخ:

يَقُولَانِ (اسكان) - قَالُوا (قلب) - قُلْنِ (حذف) - أَقُولُ (اسكان) - تَبِيعَانِ (اسكان) - بِعْنِ (حذف) - خَافَا (قلب) - تَخَافُونَ
(قلب) - نَخَافُ (قلب) - خَفْنِ (حذف) - يَصِفُ (حذف) - أَجِدُ (حذف).

سؤال ١٢: اكتب مادة الأفعال التالية:

پاسخ:

جَاءَ (جِيَءَ) - يَعِظُ (وَعِظَةً) - نِلْنَ (نِيَّلَ) - سِرْ (سِيَّرَ) - صُمْ (صِمَّ وَمِمَّ) - يَلِدُ (وَلِدَ) - عُدْ (وَعِدَ) - عِدْ (وَعِدَ)
عَدْ (وَدَعَ) - دَعْ (وَدَعَ) - كُلْ (كِلَّ) - خُذْ (خِذَّلَ) - سَلْ (سِلَّ) - خِفْنَ (خِفَّةً فِي) - ذُقْنَ (ذِقَّةً نِيَّمَّا) - نَمْ (نِيَّمَّا).

اعلال

فعل ناقص

صرف فعل ماضی معلوم ناقص یایی از وزن فَعَلَ (هَدَى ← هَدَى):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	هَدَى	۱ - هَدَى

توضیح: حرف عله در «هَدَى» متحرک است و قبل از آن فتحه دارد لذا حرف عله، قلب به الف می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	هَدِيَا	۲ - هَدِيَا

توضیح: در صیغه‌ی ۲ از فعل‌های ماضی ناقص، هیچ اعلالی وجود ندارد. در این صیغه، حرف عله به دلیل ضمیر الف، مفتوح می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	هَدَوا	۳ - هَدِيُوا ← هَدَّا و ۱

در این صیغه، (صیغه‌ی ۳) حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن فتحه دارد لذا حرف عله، قلب به الف می‌شود. پس از آن، به دلیل التقای ساکنین، حرف عله‌ی الف حذف می‌شود اما فتحه‌ی قبل از آن باقی می‌ماند. صیغه‌های ۴ و ۵ نیز از همین قاعده برخوردار هستند.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	هَدَتْ	۴ - هَدِيَتْ ← هَدَّا تْ
حذف	هَدَاتَا	۵ - هَدِيَتَا ← هَدَّا تَا

توضیح: در صیغه‌ی ۵، «ت» در اصل ساکن است و الف نیز ساکن می‌باشد. از این رو به دلیل التقای ساکنین حرف عله حذف می‌شود. از صیغه‌ی ۶ به بعد اعلالی وجود ندارد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	هَدِيَنَ	۶ - هَدِيَنَ
دون الإعلال	هَدِيَتَ	۷ - هَدِيَتَ
دون الإعلال	هَدِيَنْمَا	۸ - هَدِيَنْمَا
دون الإعلال	هَدِيَتْم	۹ - هَدِيَتْم
دون الإعلال	هَدِيَتِ	۱۰ - هَدِيَتِ
دون الإعلال	هَدِيَنْمَا	۱۱ - هَدِيَنْمَا
دون الإعلال	هَدِيَتْنَ	۱۲ - هَدِيَتْنَ
دون الإعلال	هَدِيَتُ	۱۳ - هَدِيَتُ
دون الإعلال	هَدِيَنَا	۱۴ - هَدِيَنَا

توضیح: در ماضی ناقص از وزن فَعَلَ (همان طور که دیدیم) صیغه‌ی ۱ اعلال به قلب و صیغه‌های ۳، ۴ و ۵ اعلال به حذف دارند. اما در بقیه‌ی صیغه‌ها اعلالی وجود ندارد. فعل ناقص واوی از وزن فَعَلَ نیز مانند ناقص یا بی صرف می‌شود و همان اعلال را می‌گیرد. توجه فرمایید:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	دَعَا	۱- دَعَوْ

در فعل «دَعَا» حرف عله به صورت «ا» نوشته می‌شود تا دلیلی بر واوی بودن فعل ناقص باشد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	دَعَوَا	۲- دَعَوْا
حذف	دَعَوا	۳- دَعَوْا ← دَعَيْها وا

توضیح: در صیغه‌ی ۲، الف ضمیر، قبل از خود را فتحه می‌دهد (دَعَوَا) اما در صیغه‌ی ۳، الف، ضمیر نیست و قبل از آن فتحه ندارد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	دَعَتْ	۴- دَعَوْتْ ← دَعَهُاتْ
حذف	دَعَّاتَا	۵- دَعَوْتَا ← دَعَيْها تَا
دون الإعلال	دَعَوْنَ	۶- دَعَوْنَ
دون الإعلال	دَعَوْتَ	۷- دَعَوْتَ
دون الإعلال	دَعَوْتُمَا	۸- دَعَوْتُمَا
دون الإعلال	دَعَوْتُمْ	۹- دَعَوْتُمْ
دون الإعلال	دَعَوْتِ	۱۰- دَعَوْتِ
دون الإعلال	دَعَوْتُمَا	۱۱- دَعَوْتُمَا
دون الإعلال	دَعَوْتُنَّ	۱۲- دَعَوْتُنَّ
دون الإعلال	دَعَوْتُ	۱۳- دَعَوْتُ
دون الإعلال	دَعَوْنَا	۱۴- دَعَوْنَا

صرف فعل ماضی معلوم ناقص یا بی از وزن فَعِلَ (نَسِيَّ):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	نَسِيَّ	۱- نَسِيَّ

توضیح: در وزن فَعِلَ به دلیل این که قبل از حرف عله‌ی «ی» کسره دارد، حرف عله قلب به الف نمی‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	نَسِيَّا	۲- نَسِيَّا
حذف (طبق قاعده‌ی زیر)	نَسُوا	۳- نَسِيُّوا ← نَسِيَّبُوا

قاعده: هرگاه حرف عله‌ی «یاء» ضممه داشته باشد و حرف قبل از آن کسره، حرکت حرف عله را به حرف قبل منتقل می‌کنیم و با ایجاد دو ساکن در کنار هم، حرف عله را حذف می‌کنیم. (زمانی که یاء مضموم در وسط کلمه باشد)

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	نَسِيَّةٌ	٤- نَسِيَّةٌ
دون الإعلال	نَسِيَّاتٍ	٥- نَسِيَّاتٍ
دون الإعلال	نَسِيَّنَ	٦- نَسِيَّنَ
دون الإعلال	نَسِيَّةٍ	٧- نَسِيَّةٍ
دون الإعلال	نَسِيَّتُمَا	٨- نَسِيَّتُمَا
دون الإعلال	نَسِيَّتُمْ	٩- نَسِيَّتُمْ
دون الإعلال	نَسِيَّتِ	١٠- نَسِيَّتِ
دون الإعلال	نَسِيَّتُمَا	١١- نَسِيَّتُمَا
دون الإعلال	نَسِيَّتُنَّ	١٢- نَسِيَّتُنَّ
دون الإعلال	نَسِيَّتُ	١٣- نَسِيَّتُ
دون الإعلال	نَسِيَّنَا	١٤- نَسِيَّنَا

توضیح: فعل ماضی ناقص هرگاه بر وزن فَعَلَ باشد، فقط در صیغه‌ی ۳، اعلال به حذف دارد. در بقیه‌ی صیغه‌ها، اعلالی ندارد. این فعل‌ها، بر وزن فَعَلَ می‌باشند. نَسِيَّ - بَقِيَ - لَقِيَ - خَشِيَّ - رَضِيَ (از «رضو»).

نکته: اگر ماضی ناقص، بر وزن فَعَلَ باشد (هدای) در صیغه‌ی ۳، حرکت عین الفعل، فتحه است: «هَدَوَا» اما اگر بر وزن فَعَلَ باشد (نسی) حرکت عین الفعل در این صیغه، ضمه است: «تَسُوَا».

توضیح: در فعل ماضی ناقص، هرگاه قبل از حرف عله فتحه باشد، با افزودن تاء تأنيت (ت؟)، (یعنی در صیغه‌ی ۴)، حرف عله حذف می‌شود: هَدَيَتْ ← هَدَّا تْ : هَدَّتْ اما هرگاه قبل از حرف عله کسره باشد، حرف عله حذف نمی‌شود: نَسِيَّتْ.

تسلیت ۱۶: عین الخطأ عن تصريف «خشی»:

(۱) هُمْ خَشَوَا (۲) هِيَ خَشِيَّتْ (۳) هَمَا خَشِيَّنَا (۴) هُنَّ خَشِيَّنَ

پاسخ: گزینه‌ی (۱)

شكل صحیح گزینه‌ی (۱) می‌شود: هُمْ خَشَوَا (حرکت عین الفعل، ضمه است)

صرف فعل مضارع معلوم ناقص واوی از وزن «يَفْعُلُ» (يَدْعُو → يَدْعُو):

قاعده: هرگاه «واو» مضموم باشد و حرف قبل از آن نیز ضمه داشته باشد، حرکت «واو» حذف می‌شود. به شرط این که حرف «واو» در آخر کلمه باشد: يَدْعُو → يَدْعُو. البته اگر «باء» نیز در آخر کلمه باشد و ضمه داشته باشد و قبل از آن کسره باشد ساکن می‌گردد. يَهْدِي → يَهْدِي.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	يَدْعُو	۱- يَدْعُو
دون الإعلال	يَدْعُونَ	۲- يَدْعُونَ

در مثنی، اعلالی وجود ندارد و ضمیر الف، قبل از خود را فتحه می‌دهد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	يَدْعُونَ	-۳- يَدْعُونَ ← يَدْعِبُونَ وَنَ

قاعده: هرگاه «او» مضموم باشد و حرف قبل از آن ضممه داشته باشد، ضممه «او» حذف می‌شود و به دلیل التقای ساکنین،

حرف عله حذف می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	تَدْعُو	-۴- تَدْعُوُ
دون الإعلال	تَدْعُونَ	-۵- تَدْعُونَ
دون الإعلال	يَدْعُونَ	-۶- يَدْعُونَ

تهمه: در جمع مؤنث، اعلالی وجود ندارد و اگر «او» ساکن باشد و حرف قبل از آن ضممه داشته باشد، اشباع و پُر تلفظ می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	تَدْعُو	-۷- تَدْعُوُ
دون الإعلال	تَدْعُونَ	-۸- تَدْعُونَ
حذف	تَدْعُونَ	-۹- تَدْعُونَ ← تَدْعِبُونَ وَنَ

در صیغه‌ی ۹ مانند صیغه‌ی ۳ عمل می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	تَدْعِينَ	-۱۰- تَدْعُونَ ← تَدْعِبُونَ وَنَ

كسره برای «او» نتیل است لذا به حرف قبل نقل داده می‌شود و با ایجاد دو ساکن کنار هم، حرف عله حذف می‌شود. (همیشه

در مضارع معلوم از ناقص واوی در چنین صیغه‌ای باید به همین شکل عمل کرد. **مثال:** تَتَلَوِّيْنَ ← تَتَلِّيْنَ : تَتَلِّيْنَ.

نکته:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	تَدْعُونَ	-۱۱- تَدْعُونَ
دون الاعلال	تَدْعُونَ	-۱۲- تَدْعُونَ
اسکان	أَدْعُو	-۱۳- أَدْعُوُ
اسکان	نَدْعُو	-۱۴- نَدْعُوُ

نکات:

۱- در مضارع معلوم از ناقص واوی، در صیغه‌های ۱ - ۴ - ۷ - ۱۳ - ۱۴، (صیغه‌های غیرمختوم به نون) اعلال به اسکان وجود دارد و صیغه‌های ۳ - ۹ - ۱۰ - ۱۱، اعلال به حذف دارند و در بقیه‌ی صیغه‌ها، اعلالی وجود ندارد.

۲- در مضارع معلوم از ناقص واوی، همان طور که در جدول صرف فعل مشخص است، شکل صیغه‌های ۳ با ۶ (يَدْعُونَ) و ۹ با ۱۲ (تَدْعُونَ) یکسان است با این تفاوت که در صیغه‌های ۳ و ۹ یعنی جمع مذکر غائب و مخاطب، اعلال به حذف وجود دارد اما در صیغه‌های ۶ و ۱۲، یعنی جمع مؤنث غائب و مخاطب، اعلالی وجود ندارد.

۳- تمامی فعل‌های مضارع معلوم از ناقص واوی: **هَانِدَهٗ يَتَلُّ - يَرْجُو - يَنْمُو - يَصْفُو** همانند یَدْعُو صرف می‌شوند و قواعدی که در اثنای صرف فعل «یَدْعُو» گفته شده است برای این افعال نیز صدق می‌کند.

صرف فعل مضارع معلوم ناقص یا ای از وزن «يَفْعُلُ» (يَهْدِي → يَهْدِي) :

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	يَهْدِي	۱- يَهْدِيُ

توضیح: هرگاه «یاء»، مضموم باشد و حرف قبل از آن کسره داشته باشد، حرکت یاء حذف می‌شود به شرط این که حرف یاء در آخر کلمه باشد (در ذیل «یَدْعُو» به این قاعده اشاره شد).

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	يَهْدِيَانِ	۲- يَهْدِيَانِ

در مثنی، اعلالی وجود ندارد و ضمیر الف، قبل از خود را فتحه می‌دهد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	يَهْدُونَ	۳- يَهْدِيُونَ ← يَهْدِيَونَ

توضیح: هرگاه «یاء» در وسط کلمه، ضمه داشته باشد و حرف قبل از آن مكسور باشد، حرکت ضمه به حرف قبل نقل داده می‌شود و با ایجاد ساکنی، حرف عله حذف می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	تَهْدِي	۴- تَهْدِيُ
دون الإعلال	تَهْدِيَانِ	۵- تَهْدِيَانِ
دون الإعلال	يَهْدِينَ	۶- يَهْدِينَ

در صیغه‌ی ۶، اعلالی وجود ندارد. ضمناً یاء ساکن ماقبل مكسور، به صورت اشباع و پُر تلفظ می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	تَهْدِي	۷- تَهْدِيُ
دون الإعلال	تَهْدِيَانِ	۸- تَهْدِيَانِ
حذف	تَهْدُونَ	۹- تَهْدِيُونَ ← تَهْدِيَونَ
حذف	تَهْدِينَ	۱۰- تَهْدِيَنَ ← تَهْدِيَنَ

قاعده: هرگاه «یاء»، کسره داشته باشد و حرف قبل از آن نیز کسره داشته باشد، کسره‌ی یاء حذف می‌شود و به دلیل التقاء ساکنی، حرف عله حذف می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	تَهْدِيَانِ	۱۱- تَهْدِيَانِ
دون الإعلال	تَهْدِينَ	۱۲- تَهْدِينَ
اسکان	أَهْدِي	۱۳- أَهْدِيُ
اسکان	نَهْدِي	۱۴- نَهْدِيُ

نکات:

- ۱- در مضارع معلوم از ناقص یا بوزن **يَفْعُلُ**، در صیغه‌های ۱ - ۴ - ۷ - ۱۳ - ۱۴، (صیغه‌های غیرمختوم به نون) اعلال به اسکان وجود دارد و صیغه‌های ۹ - ۱۰، اعلال به حذف دارند و در بقیه‌ی صیغه‌ها، اعلالی وجود ندارد.
- ۲- در مضارع ناقص یا بوزن **يَفْعُلُ**، همان طور که در جدول صرف فعل مشخص است، شکل صیغه‌های ۱۰ (تَهْدِين) با ۱۲ (تَهْدِين) یکسان است با این تفاوت که در صیغه‌ی ۱۰، اعلال به حذف وجود دارد اما صیغه‌ی ۱۲، اعلالی ندارد.
- ۳- تمامی فعل‌های مضارع معلوم از ناقص یا بوزن **يَفْعُلُ** مانند: **يَرْمِي** - **يَمْشِي** - **يَحْكِي** - **يَسْقِي**، مانند **يَهْدِي** صرف می‌شوند و قواعدی که در اثنای صرف فعل «**يَهْدِي**» گفته شد، برای این افعال نیز صدق می‌کند.

صرف فعل مضارع معلوم ناقص یا بوزن «يَفْعُلُ» (يَنْسَى → يَنْسَى):

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	يَنْسَى	۱- يَنْسَى

توضیح: همان طور که قبلاً گفته شد، حرف عله‌ی متحرک ماقبل مفتوح، قلب به الف می‌شود. (در «يَنْسَى»، حرف عله به صورت «آ» تلفظ می‌شود.)

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	يَنْسِيَانِ	۲- يَنْسِيَانِ

در مثنی، اعلالی وجود ندارد اما ضمیر الف، قبل از خود را فتحه می‌دهد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	يَنْسُونَ	۳- يَنْسِيُونَ ← يَنْسَباً وَنَ

در این صیغه، حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن فتحه دارد لذا قلب به الف می‌شود. سپس با ایجاد دو ساکن کنار هم، حرف عله حذف می‌شود. ضمناً حرف عله‌ی الف حرکت ندارد اما حرف قبل از آن فتحه دارد لذا بعد از حذف الف، فتحه‌ی قبل از آن باقی می‌ماند. (از وزن **يَفْعُلُ**، در چنین صیغه‌ای حرکت حرف عین الفعل، فتحه می‌باشد اما از وزن‌های **يَفْعُلُ** و **يَفْعُلُ** همان طور که پیش از این آورده شد، حرکت عین الفعل در چنین صیغه‌ای ضممه می‌باشد.)

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	تَنْسَى	۴- تَنْسَى
دون الإعلال	تَنْسِيَانِ	۵- تَنْسِيَانِ
دون الإعلال	يَنْسِيَنَ	۶- يَنْسِيَنَ
قلب	تَنْسَى	۷- تَنْسَى
دون الإعلال	تَنْسِيَانِ	۸- تَنْسِيَانِ
حذف	تَنْسُونَ	۹- تَنْسِيُونَ ← تَنْسَباً وَنَ

در صیغه‌ی ۹، مانند صیغه‌ی ۳ عمل می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	تَنْسِيَنَ	۱۰- تَنْسِيَنَ ← تَنْسَباً يَنَ

در این صیغه، حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن فتحه دارد لذا حرف عله قلب به الف می‌شود سپس با ایجاد دو ساکن، حرف عله حذف می‌گردد. ضمناً پس از حذف حرف عله که به الف تبدیل شده است، فتحه‌ی عین الفعل، بر جای خود باقی می‌ماند و باید به همان شکل تلفظ شود. «یاء» در **تَتْسِينَ** (صیغه‌ی ۱۰) ضمیر فاعلی می‌باشد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
دون الإعلال	تَسْيَانٌ	۱۱ - تَتْسِينَ
دون الإعلال	تَتْسِينَ	۱۲ - تَتْسِينَ
قلب	أَنْسَى	۱۳ - أَنْسَىُ
قلب	نَسَى	۱۴ - نَسَىُ

تسنیت ۱۷: عین الخطأ في صيغة الأفعال: (هنر - ۸۴)

(۱) هم لم يدعوا (دعا -)

(۲) أنتن تَخْسِينَ (خَسِينَ -)

(۳) هن لم يرجون (رجا -)

(۴) أنتم تقضين (قضى -)

پاسخ: گزینه‌ی (۴)

شكل صحیح گزینه‌ی (۴) می‌شود: أنتم تقضون. سایر گزینه‌ها صحیح هستند.

نکات:

۱- فعل ناقص در صیغه‌هایی که اعلال ندارد، باید با حرف عله‌ای که در ریشه‌ی فعل وجود دارد ظاهر شود. مثلاً صیغه‌ی ۶ از «يدعو» می‌شود: يَدْعُونَ (بدون اعلال) و از «يهدي» می‌شود: يَهْدِينَ (بدون اعلال) و صیغه‌ی ۶ از «دعا» می‌شود: دَعَونَ (بدون اعلال) و از «هدی» می‌شود: هَدَيْنَ (بدون اعلال)

۲- فعل مضارع ناقص در صیغه‌ی مفرد مؤنث مخاطب (صیغه‌ی ۱۰) با «بین» می‌آید (چه فعل ناقص، واوی باشد، چه یابی). پس «يدعو» و «يهدي» می‌شوند: تَدِعِينَ، تَهْدِينَ. (صیغه‌ی ۱۰)

۳- در مضارع ناقص یابی از وزن يَفْعُلُ، در صیغه‌های ۱ - ۴ - ۷ - ۱۳ - ۱۴، (صیغه‌های غیرمختوم به نون) اعلال به قلب وجود دارد. صیغه‌های ۳ - ۹ - ۱۰، اعلال به حذف دارند و در بقیه‌ی صیغه‌ها، اعلالی وجود ندارد.

۴- در مضارع ناقص یابی، همان طور که در جدول صرف فعل مشخص است، شکل صیغه‌های ۱۰ (تَتْسِينَ) با ۱۲ (تَتْسِينَ) یکسان است با این تفاوت که در صیغه‌ی ۱۰، اعلال به حذف وجود دارد اما صیغه‌ی ۱۲، اعلالی ندارد.

۵- تمامی فعل‌های مضارع معلوم ناقص از وزن يَفْعُلُ مانند: يَخْشَى - يَلْقَى - يَرْضَى - يَبْقَى همانند يَنْسَى صرف می‌شوند و قواعدی که در اثنای صرف فعل «يَنْسَى» گفته شد، بر این افعال نیز صدق می‌کند.

صرف امر غائب (امر به لام) و مخاطب از فعلهای ناقص:

(فعل امر را از مضارع بعد إلأاعالل یعنی اعلال شده و كامل می سازیم)

وزن یَفْعُلُ:

نوع الاعلال	امر غائب (امر به لام)	مضارع غائب
حذف	لِيَدْعُ	۱- يَدْعُو

توضیح: لام امر، از حروف جازمه است و زمانی که بر سر فعل مضارع می آید، آن فعل را مجزوم می کند و اگر فعلی به حرف عله ختم شده باشد، (مضارع ناقص غیرمختوم به نون) در هنگام مجزومی، حرف عله حذف می شود و به آن، مجزوم به حذف حرف عله می گویند. ضمناً پس از حذف حرف عله حرکت قبل از آن، به حال خود باقی می ماند.

نوع الاعلال	امر غائب (امر به لام)	مضارع غائب
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَدْعُوا	۲- يَدْعُونَ
حذف (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَدْعُوا	۳- يَدْعُونَ
حذف	لِتَدْعُ	۴- تَدْعُو
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِتَدْعُوا	۵- تَدْعُونَ
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَدْعُونَ	۶- يَدْعُونَ

توضیح: در صیغه‌ی نون حذف نمی شود.

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
حذف	أَدْعُ	۷- تَدْعُو

توضیح: برای ساختن امر مخاطب، حرف مضارع را حذف می کنیم و چون به حرف ساکن می رسیم، به اول فعل، الف امر اضافه می کنیم و حرکت آن را بر اساس حرکت عین الفعل مشخص می نماییم (چون ضممه دارد، به آن ضممه می دهیم) و از آنجا که این فعل به حرف عله ختم شده است، حتماً باید حرف عله از آخر آن حذف شود.

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
دون الإعلال (مثل مضارع)	أُدْعُوا	۸- تَدْعُونَ
حذف (مثل مضارع)	أُدْعُوا	۹- تَدْعُونَ
حذف (مثل مضارع)	أُدْعَى	۱۰- تَدْعِينَ

توضیح: « تَدْعِينَ »، از وزن « يَفْعُلُ » می باشد لذا همزه ای امر، ضممه می گیرد.

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
دون الإعلال (مثل مضارع)	أُدْعُوا	۱۱- تَدْعُونَ
دون الإعلال (مثل مضارع)	أُدْعُونَ	۱۲- تَدْعُونَ

توضیح: در این صیغه، نون حذف نمی شود.

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
حذف	لِأَدْعُ	۱۳- أَدْعُو
حذف	لِنَدْعُ	۱۴- نَدْعُو

وزن يَفْعِلُ:

نوع الاعلال	امر غائب (امر به لام)	مضارع غائب
حذف	لِيَهُدِّ	۱- يَهُدِّى
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَهُدِّيَا	۲- يَهُدِّيَا
حذف (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَهُدُوا	۳- يَهُدُونَ
حذف	لِتَهُدِّ	۴- تَهُدِّى
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِتَهُدِّيَا	۵- تَهُدِّيَا
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَهُدِّيْنَ	۶- يَهُدِّيْنَ

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
حذف	إِهْدِ	۷- تَهُدِّى
دون الإعلال (مثل مضارع)	إِهْدِيَا	۸- تَهُدِّيَا
حذف (مثل مضارع)	إِهْدُوا	۹- تَهُدُونَ

چون وزن فعل، «يَفْعِلُ» می‌باشد، لذا همزه‌ی امر، کسره می‌گیرد.

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
حذف (مثل مضارع)	إِهْدِي	۱۰- تَهُدِّيْنَ
دون الإعلال (مثل مضارع)	إِهْدِيَا	۱۱- تَهُدِّيَا
دون الإعلال (مثل مضارع)	إِهْدِيْنَ	۱۲- تَهُدِّيْنَ
حذف	لِأَهْدِ	۱۳- أَهْدِى
حذف	لِتَهْدِ	۱۴- تَهْدِى

وزن يَفْعِلُ:

نوع الاعلال	امر غائب (امر به لام)	مضارع غائب
حذف	لِيَنْسِى	۱- يَنْسِى
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَنْسِيَا	۲- يَنْسِيَا
حذف (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَنْسِوَا	۳- يَنْسِوَنَ
حذف	لِتَنْسِى	۴- تَنْسِى
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِتَنْسِيَا	۵- تَنْسِيَا
دون الإعلال (مثل مضارع قبل از امر)	لِيَنْسِيْنَ	۶- يَنْسِيْنَ

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
حذف	إِنْسَ	۷- تَنْسِى

توضیح: چون حرکت عین الفعل ضمّه نیست، همزه‌ی امر کسره می‌گیرد.

نوع الاعلال	امر مخاطب	مضارع غائب
دون الإعلال (مثل مضارع)	إِنْسِيَا	- تَسْسِيَانِ - ۸
حذف (مثل مضارع)	إِنْسَوَا	- تَسْسَوْنَ - ۹
حذف (مثل مضارع)	إِنْسَيْ	- تَسْسِيْنَ - ۱۰
دون الإعلال (مثل مضارع)	إِنْسِيَا	- تَسْسِيَانِ - ۱۱
دون الإعلال (مثل مضارع)	إِنْسِيَنَ	- تَسْسِيْنَ - ۱۲
حذف	لِإِنْسَ	- أَنْسَى - ۱۳
حذف	لِإِنْسَسَ	- تَنْسَى - ۱۴

مسئله ۱۸: عین الصحيح فی المعتلات: (ریاضی - ۸۵)

- (۱) أَيْتُهَا النَّسَاءُ! تُوبِينَ مِنَ الذُّنُوبِ!
- (۲) يَا أَمَّا! إِرْضَى عَنْ عَمَلِي وَأَعْفُ عَنِّي!
- (۳) نَحْنُ لَمْ نَنْسَ أَيَّامًا كَنَا أَطْفَالًا!
- (۴) الطَّالِبَةُ ذَهَبَتْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ وَلَمْ تَعُودْ حَتَّى الْآنِ!

پاسخ: گزینه‌ی (۳)

شكل صحیح افعال معتل در سایر گزینه‌ها عبارت است از:

- (۱) تُوبِينَ ← تُبِينَ (حرف علّه به خاطر التقای ساکنین حذف می‌شود.)
- (۲) إِرْضَى ← إِرْضَى وَأَعْفُ ← أَعْفَى (زیراً کلمه‌ی «أُمّ» مؤنّث است)
- (۴) لَمْ تَعُودْ ← لَمْ تَعُدْ (حرف علّه به خاطر التقای ساکنین حذف می‌شود)

تذکرات

- ۱- در مبحث اعلال، صرف نمونه‌هایی از فعل‌های مثال، اجوف و ناقص آورده شد و قواعد مربوط به آن‌ها بیان گردید. قواعد گفته شده بر فعل‌های مشابه این افعال نیز صدق می‌کند.
- ۲- افعال ناقص، در امر مخاطب به همزه‌ی امر نیاز دارند اما افعال مثال و اجوف همزه‌ی امر نمی‌گیرند. (این قاعده درباره‌ی فعل‌های معتل مجرد می‌باشد).
- ۳- دانستن وزن فعل‌ها، در صرف درست و هم چنین تشخیص نوع اعلال آن‌ها بسیار مؤثر است.
- ۴- توصیه می‌شود که صرف یک فعل از هر وزن به همراه نوع اعلال آن به درستی آموخته شود سپس اوزان مشابه، مطابق همان فعل پیاده گردد.

سؤال ۱۳: اذکر افعال الأفعال التالية (اذا كان لها):

تَنْسَوْنَ - أَدْعُ - يَرْمُونَ - يَهْدِينَ - يَرْضَى - نَرْمِي - يَهْدِيَانِ - تَدْعِينَ - تَتَلُّو - أَخْشَى - تَسْعَيَانِ.

- پاسخ:** تَنْسَوْنَ (حذف) - أَدْعُ (حذف) - يَرْمُونَ (حذف) - يَهْدِينَ (بدون اعلال) - يَرْضَى (قلب) - نَرْمِي (اسکان) - يَهْدِيَانِ (بدون اعلال) - تَدْعِينَ (حذف) - تَتَلُّو (اسکان) - أَخْشَى (قلب) - تَسْعَيَانِ (بدون اعلال).

سؤال ۱۴: اكتب مضارع الأفعال التالية مراعياً صيغتها:

قالَتْ - ، وَصَفُوا - ، هَدَيْتُ - ، نَسُوا - ، هَدَى - ، رَضِيَتْ - ، قُلْنَا - ، دُقَنَ - ، رَمَيَا - ، دَعَوَا - ، وَجَدْتُ - .
پاسخ: قالَتْ (تَقُولُ) - وَصَفُوا (يَصِفُونَ) - هَدَيْتُ (أَهْدِي) - نَسُوا (يَنْسَوْنَ) - هَدَى (يَهْدِي) - رَضِيَتْ (تَرْضَى) - رَمَيَا (يَرْمِيَانِ) - قُلْنَا (نَقُولُ) - دُقَنَ (يَدْقُنَ) - هَدَوَا (يَهْدُونَ) - دَعَوَا (يَدْعُونَ) - وَجَدْتُ (أَجْدُ).

سؤال ۱۵: أذكر مادة الأفعال التالية:

أُتُلُّ - لَاتَّقِفُ - لَاتَّقْفُ - لَمْ يَنْجُ - لَا تَدْعُ - لَاتَّدْعُ - لَمْ أَجِدُ - يَرْجُونَ - لَمْ يَنْمِ - لَمَّا يَنَمَّ - إِبْقَ - لَا تَسْعَ - لَمْ يَسِيرُ - يَرَى - أَعْفُ - تَهْبُونَ - عِدٌ.

پاسخ: أُتُلُّ (تلُو) - لَاتَّقِفُ (وقف) - لَاتَّقْفُ (قفوا) - لَمْ يَنْجُ (نجو) - لَا تَدْعُ (دعوا) - لَاتَّدْعُ (ودع) - لَمْ أَجِدُ (وجد) - يَرْجُونَ (رجو) - لَمْ يَنْمِ (نمُو) - لَمَّا يَنَمَّ (نوم) - إِبْقَ (بقي) - لَا تَسْعَ (سعى) - لَمْ يَسِيرُ (سير) - يَرَى (رأى) - أَعْفُ (عفو) - تَهْبُونَ (وهب) - عِدٌ (وعد).

سؤال ۱۶: إملاء الفراغ مما بين القوسين:

- ۱- «وَ عَبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ ... عَلَى الْأَرْضِ هُوَنَا». (مضارع مشى -)
- ۲- «أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالبِرِّ وَ ... أَنْفَسَكُم». (مضارع تَسَبَّى -)
- ۳- اللَّهُمَّ ... كُلَّ مريض. (امر تشفى)
- ۴- اللَّهُمَّ ... دِينَ كُلَّ مَدِين (امر تَعْصِى)
- ۵- هُمْ ... القرآن (ماضي از «ت ل و»)
- ۶- أَنْتُمْ ... النَّاسَ (مضارع هَدَى -)
- ۷- نَحْنُ ... (ماضي از «ف و ز» -)
- ۸- هُنَّ ... (ماضي از «ج و ل» -)
- ۹- إِنَّ اللَّهَ ... نَا مَغْفِرَةً مِنْهُ (مضارع «وَعَدَ» -)
- ۱۰- إِلَهِي ! ... لِي رِضاك (امر «وَهَبَ» -)

پاسخ:

۱- يَمْشُونَ (با توجه به این که «عباد» و «الذین» بر جمع مذکر دلالت دارند و در اینجا برای غائب نیز می باشند، صیغه‌ی فعل باید جمع مذکر غائب باشد).

۲- تَسْوَنَ (با توجه به صیغه‌ی «تَأْمُرُونَ» که جمع مذکر مخاطب است).

۳- إِشْفِ (حرف عله از آخر فعل حذف می شود. ضمناً فعل «تَشْفِي» بر وزن «تَفْعِلُ» می باشد. البته همزه‌ی امر در اینجا، همزه‌ی وصل است و باید به صورت «اَشْفِ» نوشته شود).

۴- إِقْضِ (حرف عله از آخر فعل حذف می شود. ضمناً فعل «تَقْضِي» بر وزن «تَفْعِلُ» می باشد. البته همزه‌ی امر در اینجا، همزه‌ی وصل است و باید به صورت نوشته شود: «اَقْضِ»).

۵- تَلَوْا (قبل از اعلال ، «تَلَوْوا» بوده است).

۶- تَهْدُونَ (قبل از اعلال، «تَهْدِيُونَ» بوده است).

۷- فُزْنا (مثل «قُلْنَا»).

۸- جُلْنَ (مثل «قُلْنَ» این فعل، اجوف واوی است و مضارع آن بر وزن «يَفْعُلُ» می آید).

- ۹- یَعِدُ (به «الله» یعنی مفرد مذکر غائب می‌گردد. ضمناً حرف عله، در مضارع معلوم از مثال واوی حذف می‌شود.)
- ۱۰- هَبْ (فعل امر از مضارع مخاطب ساخته می‌شود. از «تَهَبْ» و امر «تَهَبْ»، به همزه امر نیازی ندارد. ضمناً «الله» به معنی «خدای من» مورد خطاب واقع شده است لذا بر مفرد مذکر مخاطب دلالت دارد و برای جای خالی این عبارت، به امر صیغه مفرد مذکر مخاطب نیاز است.)

سؤال ۱۷: ترجم العبارات التالية، ثم عين الأفعال المعتلة و اذكر نوعها و اعلامها:

تَوَقَّفَ الْوَالِدُ قُرْبَ شَجَرَةٍ لِيَسْتَرِيَحَ. حِينَئِذٍ نَظَرَ الْوَالِدُ إِلَى الشَّجَرَةِ ثُمَّ تَلَّا هَذِهِ الْعَبَارَةُ: «لَا حُولَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» سَأَلَ الْوَلَدُ : مَا بِكَ؟
قال العجوز: لَا أَنْسَى حَكَايَتِي مَعَ وَالِدِي . . . حَمَلَتُ وَالِدِي الَّذِي لَمْ يُشْفِفْ مِنْ مَرَضِهِ، إِلَى خَارِجِ الْمَدِينَةِ وَ أَلْقَيْتُهُ إِلَى زَوْيَةٍ وَ تَرَكْتُهُ، وَ هَا أَنَا الآنَ أَلْقَى جَزَاءَ عَمَلِي، سَمِعَ الْوَلَدُ فَخَسِيَّ مِنْ عَاقِبَةِ أَمْرِهِ فَوَقَعَ عَلَىَ قَدَمَيِّ أُبِيهِ وَ قَالَ: أَبْتَاهُ! عَفْوًا . . . عَفْوًا . . . ارْضَ عَنِّي . . . أَعْفُ حَطَبَيَّتِي . . . أَدْعُ رَبَّكَ أَنْ يَعْفُوَ ذَنْبِي الْعَظِيمِ! . . . (پاسخ بر عهدهی دانش آموز است)

پاسخ: ترجمه: پدر نزدیک درختی ایستاد تا استراحت کند. در این هنگام پدر به درخت نگاه کرد سپس این عبارت را تلاوت نمود: «هیچ نیرو و قدرتی جز برای خداند وجود ندارد.»

فرزند پرسید: تو را چه شده؟ پیر مرد گفت: حکایتم را با پدرم فراموش نمی‌کنم... پدرم را که از بیماری اش درمان نمی‌شد به خارج از شهر بردم و او را به گوشه‌ای انداختم و رهایش کردم و من اکنون پاداش کارم را می‌بینم. فرزند شنید پس، از عاقبت کار خود ترسید پس بر روی پاهای پدرش افتاد و گفت! بیخشید... بیخشید... از من راضی باش... خطایم را بیخش... از پروردگارت بخواه که گناه بزرگم را ببخشد!...

اعمال محتل و نوع و اعلام آنها به ترتیب:

تَوَقَّفَ (مثال واوی از «وقف»، بدون اعلام) یَسْتَرِيَحَ (اجوف واوی از «روح»، اعلام به قلب) تَلَّا (ناقص واوی از «تل و»، اعلام به قلب) قالَ (اجوف واوی از «قول»، اعلام به قلب) أَنْسَى (ناقص یا بی از «نسی»، اعلام به قلب) لَمْ يُشْفِفَ (ناقص یا بی از «شیفی»، اعلام به حذف، این فعل، مضارع مجھول است) أَلْقَيْتُ (ناقص یا بی از «لقی»، بدون اعلام این فعل، ماضی باب إفعال است) أَلْقَى (ناقص یا بی از «لقی»، اعلام به قلب) خَسِيَّ (ناقص یا بی از «خشی»، بدون اعلام اعلال وقع (مثال واوی از «وقع» بدون اعلام) قالَ (تکراری) ارْضَ (ناقص واوی از «رض و»، اعلام به حذف) أَعْفُ (ناقص واوی از «اعف و»، اعلام به حذف) أَدْعُ (ناقص واوی از «دع و»، اعلام به حذف) يَعْفُو (ناقص واوی از «عف و»، بدون اعلام)

اعلال

ثلاثی مزید

توضیح: قواعد مربوط به معتلات مجرد در برخی از باب‌های مزید نیز اجرا می‌شود. لذا دانش‌آموزان عزیز باید صرف این نوع معتلات مزید را نیز بدانند. مانند اجوف در ماضی و امر مخاطب از باب‌های «افعال و استفعال» و هم چنین قواعد مربوط به افعال ناقص ثلاثی مجرد در ماضی، مضارع و امر بیشتر باب‌های مزید اجرا می‌شود. از این رو باید این قسم از افعال مزید که قواعد آن‌ها با مجرد یکسان است فرا گرفته شود. سایر مطالب جهت مطالعه‌ی آزاد است.

مثال واوی در باب‌های «افعال» و «استفعال»:

در ماضی، مضارع و امر باب‌های «افعال و استفعال» از فعل‌های مثال واوی، هیچ تغییری در حرف عله ایجاد نمی‌شود. (هیچ اعلالی وجود ندارد.)

ماضی افعال از «وضح»:

أَوْضَحَ ، أَوْضَحَا ، أَوْضَحُوا و (۱۴ صیغه بدون اعلال)

ماضی استفعال از «وضح»:

إِسْتَوْضَحَ ، إِسْتَوْضَحَا ، إِسْتَوْضَحُوا و (۱۴ صیغه بدون اعلال)

مضارع افعال از «وضح»:

يُوضِّحُ ، يُوضِّحَانَ ، يُوضِّحُونَ و (۱۴ صیغه بدون اعلال)

مضارع استفعال از «وضح»:

يَسْتَوْضِحُ ، يَسْتَوْضِحَانَ ، يَسْتَوْضِحُونَ و (۱۴ صیغه بدون اعلال)

امر مخاطب از افعال:

أَوْضَحَ ، أَوْضَحَا ، أَوْضَحُوا ، أَوْضَحَى ، أَوْضَحَنَ (تمامی صیغه‌ها بدون اعلال)

امر مخاطب از استفعال:

إِسْتَوْضِحَ ، إِسْتَوْضِحَا ، إِسْتَوْضِحُوا ، إِسْتَوْضِحَى ، إِسْتَوْضِحَنَ (تمامی صیغه‌ها بدون اعلال)

توضیح: همان طور که دیدیم مثال واوی در ماضی، مضارع و امر از باب‌های «افعال» و «استفعال» اعلالی ندارد.

مثال واوی در مصدر باب‌های افعال و استفعال:

در مصدر باب‌های افعال و استفعال از فعل‌های مثال واوی، حرف عله‌ی «واو» برای تناسب با کسره‌ی ماقبل، قلب به «ی» می‌شود. به عبارتی دیگر طبق قاعده‌ی زیر عمل می‌شود: «واو» ساکن ما قبل مكسور قلب به «یاء» می‌شود.

مثال واوی در مصدر افعال:

إِوْضَاحٌ : إِيْضَاحٌ . (اعلال به قلب)

مثال واوی در مصدر استفعال:

إِسْتَوْضَاحٌ : إِسْتَيْضَاحٌ . (اعلال به قلب)

هرگاه مثال یابی مانند «یقن» و «یقط» به مضارع افعال برود، حرف عله‌ی «یاء» به دلیل این که ساکن است و حرف قبل

از آن ضمه دارد، طبق قاعده‌ی زیر «یاء» به «واو» تبدیل می‌گردد.

نکته:

«یاء» ساکن ماقبل مضموم قلب به «واو» می‌شود.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	ُيُوقنُ	ُيُيقنُ

تا صیغه‌ی ۱۴ به شیوه‌ی فوق عمل می‌شود.

اجوف واوی و یایی در باب‌های افعال و استفعال:

هرگاه فعل اجوف واوی یا یایی به ماضی افعال و استفعال برود، در پنج صیغه‌ی اول حرف عله قلب به الف می‌شود و در نه صیغه‌ی بعدی یعنی از صیغه‌ی شش تا چهارده حرف عله حذف می‌شود. به شیوه‌ی زیر:

اجوف واوی در ماضی باب افعال از «قوم»:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	أَقَامَ	أَقْوَمَ

حرف عله چون مفتوح است، برای تناسب با فتحه قلب به «الف» می‌شود.

می‌توانیم قاعده‌ی فوق را به صورتی دیگر بیان کنیم: هرگاه حرف عله متحرک باشد و حرف قبل از آن ساکن، حرکت حرف عله را به حرف قبل منتقل می‌کنیم: **أَقْوَمَ ← أَقَوْمَ**، سپس حرف عله‌ی ساکن ماقبل مفتوح را قلب به الف می‌کنیم: **أَقَامَ**، به هر حال در چهارده صیغه‌ی بعد نیز مانند صیغه‌ی یک عمل می‌شود:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	أَقَاماً	أَقْوَماً
قلب	أَقَمُوا	أَقْوَمُوا
قلب	أَقَامَتْ	أَقْوَمَتْ
قلب	أَقَامَتَا	أَقْوَمَتَا

و از صیغه‌های شش به بعد به خاطر التقای ساکنین، حرف عله حذف می‌شود. ما می‌دانیم که الف ساکن است و از صیغه‌های شش به بعد، حرف بعد از الف نیز ساکن می‌باشد و این التقای ساکنین موجب حذف حرف عله می‌شود:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	أَقْمَنْ ← أَقَامَنْ	أَقْوَمَنْ ← أَقَامَنْ
حذف	أَقْمَتْ ← أَقَامَتْ	أَقْوَمَتْ ← أَقَامَتْ
حذف	أَقْمُتْماً ← أَقَامُتْماً	أَقْوُمُتْماً ← أَقَامُتْماً
حذف	أَقْمُنْمِ ← أَقَامُنْمِ	أَقْوُمُنْمِ ← أَقَامُنْمِ
حذف	أَقْمَتْ ← أَقَامَتْ	أَقْوَمَتْ ← أَقَامَتْ
حذف	أَقْمُتْماً ← أَقَامُتْماً	أَقْوُمُتْماً ← أَقَامُتْماً
حذف	أَقْمُنْمَ ← أَقَامُنْمَ	أَقْوُمُنْمَ ← أَقَامُنْمَ
حذف	أَقْمَتْ ← أَقَامَتْ	أَقْوَمَتْ ← أَقَامَتْ
حذف	أَقْمَنَا ← أَقَامَنَا	أَقْوَمَنَا ← أَقَامَنَا

در باب استفعال هم دقیقاً مانند باب افعال عمل می‌شود:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	إِسْتَقَامَ	إِسْتَقْوَمَ
قلب	إِسْتَقَاماً	إِسْتَقْوَماً
قلب	إِسْتَقَامُوا	إِسْتَقْوَمُوا
قلب	إِسْتَقَامَتْ	إِسْتَقْوَمَتْ
قلب	إِسْتَقَامَتَا	إِسْتَقْوَمَتَا
حذف	إِسْتَقَمْنَ	إِسْتَقْوَمْنَ ← إِسْتَقَامْنَ
حذف	إِسْتَقَمْتَ	إِسْتَقْوَمْتَ ← إِسْتَقَامْتَ
حذف	إِسْتَقَمْتَمَا	إِسْتَقْوَمْتَمَا ← إِسْتَقَامْتَمَا
حذف	إِسْتَقَمْتُمْ	إِسْتَقْوَمْتُمْ ← إِسْتَقَامْتُمْ
حذف	إِسْتَقَمْتُ	إِسْتَقْوَمْتُ ← إِسْتَقَامْتُ
حذف	إِسْتَقَمْتَمَا	إِسْتَقْوَمْتَمَا ← إِسْتَقَامْتَمَا
حذف	إِسْتَقَمْتُمْنَ	إِسْتَقْوَمْتُمْنَ ← إِسْتَقَامْتُمْنَ
حذف	إِسْتَقَمْتُ	إِسْتَقْوَمْتُ ← إِسْتَقَامْتُ
حذف	إِسْتَقَمْنَا	إِسْتَقْوَمْنَا ← إِسْتَقَامْنَا

درباره‌ی اجوف یا یی نیز مانند اجوف واوی عمل می‌شود:

أَضْيَفَ ← أَضَافَ (صیغه‌ی ۱ از باب افعال)

إِسْتَضِيفَ ← إِسْتَضَافَ (صیغه‌ی ۱ از باب استفعال)

أَضْيَفَنَ ← أَضَافَنَ ← أَضْفَنَ (صیغه‌ی ۶ از باب افعال)

إِسْتَضِيفَنَ ← إِسْتَضَافَنَ ← إِسْتَضَفَنَ (صیغه‌ی ۶ از باب استفعال)

اجوف واوی در مضارع باب افعال از «قوم»:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	يُقِيمُ	يُقْوِمُ

چون حرف عله‌ی «واو» مکسور است، برای تناسب با کسره، قلب به «یاء» می‌شود.

می‌توانیم قاعده‌ی فوق را به صورتی دیگر بیان کنیم: حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن ساکن، لذا حرکت حرف عله را به حرف قبل از آن منتقل می‌کنیم: يُقْوِمُ سپس «واو» ساکن ماقبل مکسور قلب به «یاء» می‌شود: يُقِيمُ، در تمامی صیغه‌ها به همین شکل عمل می‌شود و در صیغه‌های ۶ و ۱۲ منجر به التقای ساکنین و در نهایت حذف حرف عله می‌گردد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	يُقِيمَانِ	يُقْوَمَانِ
قلب	يُقِيمُونَ	يُقْوُمُونَ
قلب	تُقِيمُ	تُقُومُ
قلب	تُقِيمَانِ	تُقْوَمَانِ
حذف و يا يُقْوُمُونَ ← يُقِيمُونَ : يُقِيمَنَ	يُقِيمَنَ	يُقْوَمَنَ ← يُقِيمَنَ
قلب	تُقِيمُ	تُقُومُ
قلب	تُقِيمَانِ	تُقْوَمَانِ
قلب	تُقِيمُونَ	تُقْوُمُونَ
قلب	تُقِيمِينَ	تُقْوِيَنَ
قلب	تُقِيمَانِ	تُقْوَمَانِ
حذف و يا تُقْوُمُونَ ← تُقِيمُونَ : تُقِيمَنَ	تُقِيمَنَ	تُقْوَمَنَ ← تُقِيمَنَ
قلب	أُقِيمُ	أُقُومُ
قلب	تُقِيمُ	تُقُومُ

در باب استفعال هم دقیقاً مانند افعال عمل می شود:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	يَسْتَقِيمُ	يَسْتَقُومُ
قلب	يَسْتَقِيمَانِ	يَسْتَقُومَانِ
قلب	يَسْتَقِيمُونَ	يَسْتَقُومُونَ
قلب	تَسْتَقِيمُ	تَسْتَقُومُ
قلب	تَسْتَقِيمَانِ	تَسْتَقُومَانِ
حذف و يا يَسْتَقُومُونَ ← يَسْتَقِيمُونَ : يَسْتَقِيمَنَ	يَسْتَقِيمَنَ	يَسْتَقُومَنَ ← يَسْتَقِيمَنَ
قلب	تَسْتَقِيمُ	تَسْتَقُومُ
قلب	تَسْتَقِيمَانِ	تَسْتَقُومَانِ
قلب	تَسْتَقِيمُونَ	تَسْتَقُومُونَ

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب	تَسْتَقِيمِينَ	تَسْتَقِيمِينَ
قلب	تَسْتَقِيمَانِ	تَسْتَقِيمَانِ
حذف و يا تَسْتَقِيمُونَ: تَسْتَقِيمُنَ	تَسْتَقِيمَنَ	تَسْتَقِيمُونَ ← تَسْتَقِيمُنَ
قلب	أَسْتَقِيمُ	أَسْتَقِيمُ
قلب	نَسْتَقِيمُ	نَسْتَقِيمُ

و اما اگر اجوف، یا باید در مضارع افعال و استفعال همان طور که خواهیم دید در تمامی صیغه‌ها اعلال به اسکان دارد و در صیغه‌های ۶ و ۱۲ به خاطر التقای ساکنین، حرف عله حذف می‌گردد.

اجوف یا باید در مضارع افعال:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسکان	يُضِيفُ	يُضِيفُ
اسکان	يُضِيَفَانِ	يُضِيَفَانِ
اسکان	يُضِيَفُونَ	يُضِيَفُونَ
اسکان	تُضِيفُ	تُضِيفُ
اسکان	تُضِيَفَانِ	تُضِيَفَانِ

در تمامی صیغه‌های فوق الذکر حرف عله متحرک است و حرف قبل از آن ساکن، لذا حرکت حرف عله را به حرف قبل از آن دادیم و اعلال به اسکان صورت گرفت و در صیغه‌های ۶ و ۱۲ این امر موجب التقای ساکنین و در نهایت حذف حرف عله می‌گردد.

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	يُضِفَنَ	يُضِيَفَنَ ← يُضِيَفَنَ
اسکان	تُضِيفُ	تُضِيفُ
اسکان	تُضِيَفَانِ	تُضِيَفَانِ
اسکان	تُضِيَفُونَ	تُضِيَفُونَ
اسکان	تُضِيَفِينَ	تُضِيَفِينَ
اسکان	تُضِيَفَانِ	تُضِيَفَانِ
حذف	تُضِفَنَ	تُضِيَفَنَ ← تُضِيَفَنَ
اسکان	أُضِيفُ	أُضِيفُ
اسکان	نُضِيفُ	نُضِيفُ
حذف	يُضِفَنَ	يُضِيَفَنَ ← يُضِيَفَنَ

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
اسكان	تُضيِّفُ	تُضيِّفُ
اسكان	تُضيَّفَانِ	تُضيَّفَانِ
اسكان	تُضيِّفُونَ	تُضيِّفُونَ
اسكان	تُضيِّفِينَ	تُضيِّفِينَ

اجوف یایی در مضارع استفعال دقیقاً مانند اجوف یایی در مضارع افعال است:

یَسْتَضِيفُ ← یَسْتَضِيفُ (اعلال به اسکان «صیغه‌ی ۱»)

بَسْتَضِيفَنِ ← بَسْتَضِيفَنِ (اعلال به حذف «صیغه‌ی ۶»)

أَسْتَضِيفُ ← أَسْتَضِيفُ (اعلال به اسکان «صیغه‌ی ۱۳»)

امر مخاطب از اجوف واوی و یایی در باب‌های افعال و استفعال:

برای ساختن امر مخاطب، مضارع مخاطب را به عنوان فعل قبل از اعلال می‌نویسیم و از آن امر می‌سازیم:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	أَقِمْ	تُقِيمُ

فعل را مجزوم کردیم و چون حرف عله نیز ساکن بود، به خاطر التقای ساکنین، حرف عله حذف می‌شود و چون در امر باب افعال همزه‌ی مفتوح لازم است، آن را به اول فعل اضافه می‌کنیم. البته اگر به اصل فعل مضارع مراجعه نماییم، می‌بینیم که بعد از حذف حرف مضارع، به ساکن می‌رسیم لذا لفی به اول فعل اضافه می‌کنیم و این الف در باب افعال باید مفتوح باشد، تُقُومُ : أَقِمْ و در صیغه‌های بعد، همان اعلالی که در مضارع وجود داشت، در امر نیز وجود دارد:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب (مثل مضارع)	أَقِيمَا	تُقِيمَانِ
قلب (مثل مضارع)	أَقِيمُوا	تُقِيمُونَ
قلب (مثل مضارع)	أَقِيمَى	تُقِيمِينَ
قلب (مثل مضارع)	أَقِيمَا	تُقِيمَانِ
حذف (مثل مضارع)	أَقِمْنَ	تُقِيمَنَ

اجوف یایی نیز مانند اجوف واوی است:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	أَضِفْ	تُضِيفُ
اسكان	أَضِيَّفَا	تُضيَّفَانِ
اسكان	أَضِيَّفُوا	تُضيَّفُونَ
اسكان	أَضِيَّفَى	تُضيَّفِينَ
اسكان	أَضِيَّفَا	تُضيَّفَانِ
حذف	أَضِفَنَ	تُضِفَنَ

این بود اجوف واوی و یا بی در امر مخاطب افعال. در استفعال نیز دقیقاً مانند افعال است:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	إِسْتَقِيمٌ	تَسْتَقِيمُ

با مجزوم کردن فعل و ایجاد التقای ساکین، حرف عله حذف می شود ولی در بقیه صیغه ها همان اعلال مضارع را دارد:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
قلب (مثل مضارع)	إِسْتَقِيمًا	تَسْتَقِيمَانِ
قلب (مثل مضارع)	إِسْتَقِيمُوا	تَسْتَقِيمُونَ
قلب (مثل مضارع)	إِسْتَقِيمَيْ	تَسْتَقِيمَيْنَ
قلب (مثل مضارع)	إِسْتَقِيمَا	تَسْتَقِيمَانِ
حذف (مثل مضارع)	إِسْتَقِيمَنْ	تَسْتَقِيمَنْ

اجوف یا بی نیز مانند اجوف واوی است:

نوع الاعلال	بعد الاعلال	قبل الاعلال
حذف	إِسْتَضِيفٌ	تَسْتَضِيفٌ
اسکان	إِسْتَضِيفًا	تَسْتَضِيفَانِ
اسکان	إِسْتَضِيفُوا	تَسْتَضِيفُونَ
اسکان	إِسْتَضِيفَيْ	تَسْتَضِيفَيْنَ
اسکان	إِسْتَضِيفَأ	تَسْتَضِيفَانِ
حذف	إِسْتَضِيفَنْ	تَسْتَضِيفَنْ

توضیح: همان طور که دیدیم، در ماضی باب های افعال و استفعال از اجوف واوی و یا بی، ۵ صیغه ای اول اعلال به قلب (تبديل حرف عله به الف) دارد و ۹ صیغه ای بعد، اعلال به حذف. و در مضارع این دو باب از فعل های اجوف واوی، صیغه های ۶ و ۱۲ اعلال به حذف دارند و بقیه صیغه ها اعلال به قلب. (حرف عله «او» قلب به یاء می شود) و از فعل های اجوف یا بی در مضارع این دو باب، باز هم در صیغه های ۶ و ۱۲ اعلال به حذف وجود دارد اما در بقیه صیغه های مضارع اعلال به اسکان وجود دارد و در امر مخاطب از اجوف واوی و یا بی در این دو باب، در صیغه های ۱ و ۶ مخاطب، اعلال به حذف وجود دارد و بقیه صیغه ها همان اعلال مضارع را دارند. یعنی اجوف واوی اعلال به قلب و اجوف یا بی اعلال به اسکان.

یادآوری: در صیغه ۱ مخاطب، با مجزوم کردن فعل و ایجاد دو ساکن کنار هم، حرف عله را حذف می کنیم و در صیغه ۶ مخاطب مانند مضارع اعلال به حذف صورت می گیرد.

اجوف واوی و یا بی در مصدر افعال و استفعال:

در مصدر باب های افعال و استفعال از اجوف واوی و یا بی، حرف عله، حذف و به جای آن در آخر مصدر، «تای مربوطه» (ة) اضافه می شود. (اعلال به حذف دارد)

(قوم) در مصدر افعال : إِقْوَام : إِقْمَاتَة (اعلال به حذف)

(القوم) در مصدر استفعال : إِسْتَقْوَام : إِسْتَقَامَة (اعلال به حذف)

(ضیف) در مصدر افعال : إِضْيَاف : إِضَافَة (اعلال به حذف)

(ضیف) در مصدر استفعال: إِسْتِضِيَاف : إِسْتِضَافَة (اعلال به حذف)

فعل ناقص در مصدرهای افعال، افعال، انفعال، استفعال:

۱- هرگاه فعل ناقص به مصدرهای افعال، افعال، انفعال، استفعال برود، حرف عله، به همزه تبدیل می‌شود.

(هدی) به مصدر افعال: إهتدای : إغناه (غنى) به مصدر افعال: إغناه : إهتدای

(حنی) به مصدر استفعال: إستغنای : إستغناه (حنی) به مصدر انفعال: إتحنای : إتحناء

قاعده: هرگاه حرف عله در آخر کلمه و بعد از الف قرار گیرد، به همزه تبدیل می‌شود و این قاعده درباره مصدرهای مجرد نیز صدق می‌کند.

(دعو) دُعَاؤ : دُعَاء.

البته همزهی آخر کلمه ممکن است قلب از «واو» یا «یاء» نباشد، بلکه جزو حروف اصلی کلمه باشد مانند ابتداء از ریشهی «بدأ» که آن را باید از طریق معنی کلمه فهمید.

۲- هرگاه فعل ناقص به مصدرهای تَفَاعُل و تَفَعُّل برود، ضممهی عین الفعل (حرف ماقبل آخر) به کسره تبدیل می‌شود.

(غضی) به مصدر تَفَاعُل : تَغَاضِي = تَغَاضِي.

(رقی) به مصدر تَفَعُّل : تَرْقَى = تَرْقَى.

۳- هرگاه فعل ناقص به مصدر مُفَاعَلَة برود، حرف عله قلب به الف می‌شود. (زیرا حرف عله، متحرک و حرف قل از آن مفتوح

است لذا حرف عله قلب به الف می‌شود)

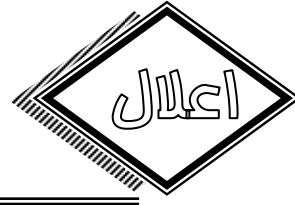
(لقی) به مصدر مُفَاعَلَة : مُلَاقَيَة = مُلَاقَة (اعلال به قلب)

همان طور که قبلًا گفته شد، اکثر قواعدی که در صرف فعلهای ناقص ثلاثی مجرد وجود دارد، برای بسیاری از بابهای مزید نیز صدق می‌کند. به نمونه‌ای از صرف فعل ناقص در دوباب افعال و تفعُّل در صفحه بعد توجه فرمایید.

تفعُّل = تَوَلَّ (از و لِي)		
الأمر	المضارع	الماضي
	يَتَوَلَّ	تَوَلَّ
	يَتَوَلَّيَانِ	تَوَلَّيَا
	يَتَوَلَّونَ	تَوَلَّوْا
	تَتَوَلَّ	تَوَلَّتْ
	تَتَوَلَّيَانِ	تَوَلَّتَا
	تَتَوَلَّينَ	تَوَلَّيْنَ
تَوَلَّ	تَتَوَلَّ	تَوَلَّتْ
تَوَلَّا	تَتَوَلَّيَانِ	تَوَلَّيْتُما
تَوَلَّوا	تَتَوَلَّونَ	تَوَلَّتُمْ
تَوَلَّهُ	تَتَوَلَّينَ	تَوَلَّتِتْ
تَوَلَّا	تَتَوَلَّيَانِ	تَوَلَّيْتُما
تَوَلَّهُنَّ	تَتَوَلَّينَ	تَوَلَّتِتْنَّ
	اتَّوَلَّ	تَوَلَّتْ
	تَتَوَلَّ	تَوَلَّتَا

إفعال = إعطاء (ازع طِي)		
الأمر	المضارع	الماضي
	يُعطِي	أَعْطَى
	يُعْطِيَانِ	أَعْطَيَا
	يُعْطِلُونَ	أَعْطَوْا
	تُعْطِي	أَعْطَتْ
	تُعْطِيَانِ	أَعْطَتَا
	يُعْطِيَنَ	أَعْطَيْنَ
أَعْطَى	تُعْطِي	أَعْطَيْتَ
أَعْطَيَا	تُعْطِيَانِ	أَعْطَيْتُمَا
أَعْطَوْا	تُعْطِلُونَ	أَعْطَيْتُمْ
أَعْطَتْ	تُعْطِيَنَ	أَعْطَيْتِتْ
أَعْطَتَا	تُعْطِيَانِ	أَعْطَيْتُمَا
أَعْطَيْنَ	تُعْطِيَنَ	أَعْطَيْتِنَّ
	أَعْطَى	أَعْطَيْتُ
	نُعْطِي	أَعْطَيْنَا

(دانش آموز باید امر به لام را در جای خالی جدول بالا بنویسد)

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

٣٠١ - کم صيغةً من فعل «يَخَافُ» لها اعتلالٌ بالحذف؟

٥ (٤)

٦ (٣)

١٢ (٢)

٢ (١)

٣٠٢ - عين الخطأ في الأمر:

٤) تَذُوقُ = ذُقْ

٣) تَبِعُ = بِعْ

٢) تَتَالُ = نَلْ

١) تَخَافُ = خِفْ

٣٠٣ - عين الفعل الذي يُحذف حرف العلة منه عند الجزم:

٤) تَبِيعِينَ

٣) تَسِيرُ

٢) تَقُولُونَ

١) تَنَامَانِ

٣٠٤ - عين ما ليس أجوفاً:

٤) قُمْ

٣) كُلْ

٢) جُلْ

١) عُدْ

٣٠٥ - کم فعلاً صحيحاً و سالماً يوجد في العبارة التالية؟ « جاءَ و أَخَذَ بِيَدِهَا و قَبَّلَهَا و أَجَسَّسَهَا عَنْهَا »؟

٤ (٤)

٣ (٣)

٢ (٢)

١ (١)

٣٠٦ - ميّز «المثال»:

٤) سِرْ

٣) نَلْ

٢) عِدْ

١) عُدْ

٣٠٧ - ما هو الخطأ فيما يلى؟

١) يَضَعُ = مثال واوى ٢) يَدَعُونَ = ناقص واوى ٣) يَخَافُ = اجوف واوى ٤) يَهُبُونَ = مثال واوى

٣٠٨ - عين الخطأ عن نوع الإعتلال للأفعال التالية:

٤) جِيءُ = حذف

٣) يَسِيرَانِ = قلب

٢) يَخَافُونَ = قلب

١) يَقُولُونَ = اسكان

٣٠٩ - ميّز الخطأ فيما يلى:

٤) يَدَعُونَ = اجوف

٣) أَجَابَ = اجوف

٢) يُفِيدُ = اجوف

١) يَسْتَطِيعُ = اجوف

٣١٠ - ميّز الفعل الذي لا يكون ما ضيأً و أمراً معاً:

٤) خِفْنَ

٣) عُدْنَ

٢) بِعْنَ

١) دُقْنَ

٣١١ - ما هو الصحيح للغائبات من فعل « جَالَ - ُ »:

٤) تَجْلِنَ

٣) جَلْنَ

٢) جِلنَ

١) جُلنَ

٣١٢ - ميّز الخطأ في المرادف:

٤) وَهَبَ = أَخَذَ

٣) إِنْزَعَجَ = حَزَنَ

٢) جَاءَ = أَتَى

١) عَدْنَ = رَجَعَنَ

٣١٣ - ميّز ما ليس معتلاً و ناقضاً:

٤) لَمْ يَدْعُوا

٣) دَعْوا

٢) أُدْعَى

١) دَعَوا

-٣١٤ - ما هو المناسب للفراغ؟ «... أيتها الطالبة».

٤) لَا تَسْرِنَ	٣) لَا تَسْرِي	٢) لَا تَخَافِي

-٣١٥ - ما هو الأمر للمخاطبة من «تاب -»؟

٤) أُتُوبِي	٣) تُوبِي	١) تُبْ

-٣١٦ - ما هو المضارع من «خاف -» للغائبات؟

٤) يَخْفِنَ	٣) تَخْفَنَ	١) يَخَافُنَ

-٣١٧ - ما هو المناسب للفراغ؟ «... أَحَمْدُ إِلَى الْبَيْتِ».

٤) لَمْ تَعُودْ	٣) مَا عَوَدَ	٢) لَمْ يَعُودْ

-٣١٨ - عين ما ليس «مثالاً»؟

٤) يَدْعُونَ	٣) يَدْعُونَ	١) يَصْفُونَ

-٣١٩ - عين المناسب للفراغ؟ «... فُزْنَ».

٤) أَنْتُمْ	٣) هُمْ	٢) هُنَّ

-٣٢٠ - عين ما ليس إعلاه بالقلب:

٤) يَبِيعُونَ	٣) أَجَابُوا	٢) يَسْتَطِيعُ

-٣٢١ - ما هو المناسب للفراغ؟ «... إِلَى الْبَيْتِ أَيْهَا الطَّالِبَانِ!»

٣) لَمْ تَعُودَنِ	٢) عُودًا	١) عُدَا

-٣٢٢ - أى فعل من الأفعال التالية لا يمكن أن يكون أمراً؟

٤) بَاعُوا	٣) نَامُوا	٢) نَالُوا

-٣٢٣ - عين الخطأ في مادة الأفعال التالية:

٤) يَرُثُونَ = روث	٣) يَعْدُنَ = وعد	٢) يَتْبُنَ = توب

-٣٢٤ - ميّز الخطأ:

٤) لَا تَخْفَ	٣) لَا تَخَفْ	٢) لَا نَخَافُ

-٣٢٥ - ما هو المناسب للفراغ؟ «قُلْنَا : ... إِنْكَ أَنْتَ الْأَعْلَى». .

٤) لَا تَخْفُ	٣) لَا تَخَفْ	٢) لَا نَخَافُ

-٣٢٦ - ميّز الخطأ:

٤) هُمَا هَدِيَا	٣) هُمَا تَلِيَا	٢) هُمَا تَلَوَا

-٣٢٧ - ما هو الصحيح عن الأمر لفعل «ترؤم»؟

٤) أَرُومْ	٣) أُرُومْ	١) رُومْ

-٣٢٨ - عين الخطأ:

٤) نَحْنُ عَدْنَا	٣) أَنَا بَاعْثُ	٢) هِيَ عَادَتْ

- ٣٢٩ - كم صيغةً من فعل «ذاق» (الماضي) لها إعلالٌ بالحذف؟

٦ (٤)

٩ (٣)

٥ (٢)

٢ (١)

- ٣٣٠ - عين الخطأ عن المضارع والأمر للأفعال التالية:

(٣) نَالَ : يَنَالُ ، لِيَنَالُ

(٢) وَهَبَ : يَهَبُ ، لِيَهَبُ

(٢) بَاعَ : يَبِيعُ ، لِيَبِيعُ

- ٣٣١ - ميّز الخطأ فيما يلى:

(٤) سَارَ = امر و ماضى

(٣) نَالَ = امر و ماضى

(٢) نَامَ = امر و ماضى

(١) خَافَ = امر و ماضى

- ٣٣٢ - ما هو الخطأ؟

(٤) عُدْ = إِرْجَعْ

(٣) دَعْ = أَطْلَبْ

(٢) هَبْ = اعْطِ

(١) يَأْتِي = يَجِيءُ

- ٣٣٣ - ما هو التعرّيبُ الصحيحُ لفعل «حركت كردنده»؟

(٤) يَسِيرُونَ

(٣) سِرْتُمَا

(٢) سِرْتُمْ

(١) سَارَتَا

- ٣٣٤ - ما هو الصحيحُ للغائباتِ من فعل «كاد -»؟

(٤) تَكْدُنَ

(٣) يَكْدُنَ

(٢) كَدْنَ

(١) كَدْنَ

- ٣٣٥ - ما هو المناسبُ للفراغ؟ «إِنَّ اللَّهَ . . . نَا مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلًا»

(٤) وَعْدُ

(٣) يَعْدُ

(٢) يُوعِدُنَا

(١) يَوْعِدُنَا

- ٣٣٦ - عين الصحيح عن الأفعال الموجودة في العبارة التالية على الترتيب؟ «اللَّهُمَّ أَنْطِقْنِي بِالْهُدَى وَ أَلْهِمْنِي التَّقْوَى وَ وَقِنِي لِلّتِي هِيَ أَزْكِى»؟

(٢) سالم - مهموز - مثال

(١) مهموز - سالم - ناقص

(٤) سالم - سالم - مثال

(٣) مهموز - مهموز - ناقص

- ٣٣٧ - ما هو الصحيح عن إعلال الفعلين في عبارة «رَبَّنَا وَ آتَنَا مَا وَعَدْنَا عَلَى رُسُلِكَ»؟

(٤) قلب - حذف

(٣) حذف - قلب

(٢) قلب - دون الإعلال

(١) حذف - دون الإعلال

- ٣٣٨ - عين الصحيح عن «تجدد» في عبارة «يُوْمَ تَجَدُّ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا»؟

(١) فعل مضارع، للمخاطب، أجوفُ واویُّ، اعلاله بالحذف.

(٢) فعل مضارع، للغائبة، مثلُ واویُّ، اعلاله بالحذف.

(٣) فعل مضارع، للمخاطب، مثلُ واویُّ، اعلاله بالحذف.

(٤) فعل مضارع، صحيحٌ و سالم، للغائبة، مجرّد ثلاثيٌّ.

- ٣٣٩ - ما هو الخطأ في الأمر؟

(٤) فُوزِي

(٣) فُوزُوا

(٢) فُزْ

(١) فُزْ

- ٣٤٠ - ميّز الصحيح عن الفعل الموجود في عبارة «الْأَبُ الْمُسْكِنُ لَمْ يَئِنْهُ وَلَدَهُ»؟

(٤) ناقص يابي

(٣) مثل واوی

(٢) ناقص واوی

(١) مثل يابي

- ٣٤١ - كم فعلاً معتملاً و ناقصاً يوجَد في العبارة التالية؟ «مَتَى مَا تَلَقَّ مَنْ تَهْوَى دَعَ الدُّنْيَا وَ أَهْمَلَهَا»؟

٤ (٤)

٣ (٣)

٢ (٢)

١ (١)

- ٣٤٢ - ميّز الصحيح عن المضارع من « كاد - » للغائبين:

٤) تَكَادُونَ	٣) يَكِيدُونَ	٢) تَكِيدُونَ
١) يَكَادُونَ		

- ٣٤٣ - أي فعل يختلف أعلاه عن بقية الأفعال؟

٤) قُولُوا	٣) يَخَافُونَ	٢) أَعُوذُ
١) تَجُودُ		

- ٣٤٤ - ميّز الفعل المعتل فيما يلي:

٤) نَلْ	٣) سَلْ	٢) خُذْ
١) كُلْ		

- ٣٤٥ - عين الفعلين اللذين إعلالهما بالإسكان:

٤) نَسِيرُ - سِرْنَ	٣) يَسِيرُ - يَصِفْنَ	٢) تَقُولَينَ - نَقُولُ
١) أَقُولُ - يَقُلنَ		

- ٣٤٦ - ميّز الصحيح فيما يلي:

٤) أَنَا أَقُولُ	٣) أَنْتِ تَقُولِينَ	٢) هُنَّ يَسِيرُونَ
١) هُمْ يَوْصِفُونَ		

- ٣٤٧ - ميّز الفعل الصحيح و السالم فيما يلي:

٤) بِعْنَ	٣) يَسْتَكْبِرُونَ	٢) كُلُوا
١) مَدَّ		

- ٣٤٨ - ما هو الخطأ فيما يلي؟

٤) لَمَّا يَعِيشُوا	٣) لَمْ يَعِيشَا	٢) لَمَّا يَعِيشْ
١) لَمْ يَعِيشْ		

- ٣٤٩ - عين الأجواف فيما يلي: (سراسرى)

٤) قِ	٣) عُدْنَ	٢) ضَعْنَ
١) تَلَتْ		

- ٣٥٠ - عين الصحيح للغائبات من فعل « يَدُورُ؟» (سراسرى)

٤) يَدُورْنَ	٣) يَدُرْنَ	٢) تَدُرْنَ
١) تَدُرْنَ		

- ٣٥١ - عين الصحيح عن فعل « تَدَعِينَ؟»

٤) ناقص، للمخاطبات	٣) مثال، للمخاطبة	٢) ناقص، للمخاطبة
١) مثال، للمخاطبة		

- ٣٥٢ - ما هو أمر « تَعْفُو؟»

٤) اِعْفُ	٣) أَعْفُوْ	٢) أَعْفُ
١) عُفْ		

- ٣٥٣ - كم صيغة من فعل «قاد» (الماضى) لها اعلال بالحذف؟ (سراسرى)

٤) عِدْ	٣) دَعْوَا	٢) بِعْنَ
١) أُدْعُ		

- ٣٥٤ - ما هو الصحيح في أمر « تَقْضُونَ؟» (سراسرى)

٤) أَفْضُونَ	٣) أَفْضُوا	٢) أَفْضُوا
١) أَفْضُوا		

- ٣٥٥ - ميّز الأجواف فيما يلي:

٤) دَعْوَا	٣) دَعْوَا	٢) بِعْنَ
١) أُدْعُ		

- ٣٥٦ - ميّز الخطأ:

٤) عُدُوا = اجوف	٣) أَدْعُوا = اجوف	٢) دَعْوَا = مثال
١) عُدُوا = مثال		

- ٣٥٧ - عين الصحيح عن فعل «لم يُشفَ»؟

- (٤) لفيف (٣) ناقص (٢) اجوف (١) مثال

- ٣٥٨ - عين الصحيح عن الفعلين: «دَعْوَا و دَعْوَا»

- (٤) امر - امر (٣) امر - امر (٢) ماضى - ماضى (١) ماضى - ماضى

- ٣٥٩ - ميّز الفعل الّذى له إعلال بالحذف؟

- (٤) ترضى (٣) يهدى (٢) رجوا (١) تلوا

- ٣٦٠ - ميّز الفعل المبني؟

- (٤) أنت تدعون (٣) هن يدعون (٢) هم يدعون (١) أنت ترضي

- ٣٦١ - ما هو أمر «تذوقون»؟

- (٤) تذوقوا (٣) ذوقوا (٢) ذوقوا (١) أذوقوا

- ٣٦٢ - ما هو الصحيح عن إعلال الأفعال التالية «يسير، نرمي، يبقى»:

- (٢) قلب - اسكان - قلب (١) اسكان - اسكن - قلب

- (٤) اسكان - اسكن - اسكن (٣) اسكن - قلب - قلب

- ٣٦٣ - ما هو الصحيح عن فعل «دعى»:

- (٤) لفيف (٣) ناقص (٢) اجوف (١) مثال

- ٣٦٤ - ما هو الصحيح عن فعل «ق»:

- (٤) لفيف مفروق (٣) لفيف مفروق (٢) اجوف (١) مثال

- ٣٦٥ - ميّز الأمر من «نام - ينام»:

- (٤) إنْ (٣) نمْ (٢) نِمْ (١) نُمْ

- ٣٦٦ - عين الفعل الّذى إعلاله بالحذف:

- (٤) هن يهدى (٣) أنت ترضي (٢) أنت تدعون (١) هن يدعون

- ٣٦٧ - عين الفعل الّذى لا إعلال له:

- (٤) أنت تدعين (٣) أنت تدعون (٢) أنتم تدعون (١) هم يدعون

- ٣٦٨ - ما هو الصحيح للغائبين من فعل «رضي»؟

- (٤) رضوا (٣) رضا (٢) رضوا (١) رضيوا

- ٣٦٩ - ما هو «الناقص الواوى»؟

- (٤) سعى (٣) رمى (٢) هدى (١) رجا

- ٣٧٠ - عين الصحيح في أمر «تشفّين»:

- (٤) أشفي (٣) إشفين (٢) إشفى (١) إشف

- ٣٧١ - عين الخطأ في أمر الأفعال التالية:

- (٤) تدعو = أدعوه (٣) تسعى = إسْعَ (٢) تُسقى = إسْقِ

- ٣٧٢ - عين الخطأ في أمر الأفعال التالية:

٤) تَسْبِيرِينَ = سَبِيرِي	٣) تَخَافُونَ = خَافُوا	١) تَقُومُ = قُومٌ
- ٣٧٣ - ما هو الصحيح للمخاطبة من فعل «يرْمِي»؟

٤) يَرْمِيْنَ	٣) يَرْمِيْنَ	١) تَرْمِيْنَ
- ٣٧٤ - كم صيغةً من فعل «يَدْعُو» لها إعلالٌ بالحذف؟

٦) ٤	١) ٣	٢) ٢
- ٣٧٥ - كم صيغةً من فعل «رَضِي» (الماضي) لها إعلالٌ بالحذف؟

٦) ٤	٩) ٣	٢) ٢
- ٣٧٦ - ما هو الصحيح للغائبات من فعل «يَخَافُ»؟

٤) يَخْفَنَ	٣) تَخْفَنَ	١) يَخَافْنَ
- ٣٧٧ - عين الصحيح عن فعل «هَبْ»:

٤) ناقص	٣) اجوف	١) صحيح
- ٣٧٨ - ما هو الصحيح للغائبين و للغائبة من فعل «رَضِي» على الترتيب؟

٤) رَضِيْتُمْ - رَضِيْتَ	٢) رَضُوا - رَضِيَّتْ	١) رَضِيُّوا - رَضِيَّتْ
- ٣٧٩ - ميّز الإعلال بالحذف من الأفعال التالية:

٤) يَخْشَى	٣) رَضِيَّ	١) لَمْ تَشْكُوا
- ٣٨٠ - عين ما ليس معتلاً:

٤) تَأْمُرُونَ	٣) إِسْعَ	٢) أَعِظُّ
- ٣٨١ - ميّز الصحيح فيما يلى:

٤) إِمْشِيُّوا	٣) لَمْ تَرْضَ	١) لَا تَكُونْ
- ٣٨٢ - ما هو الخطأ عن فعل «قُمنَ»؟

٤) مَعْرِب	٣) مِبْنِي	١) ماضِي
- ٣٨٣ - ما هو الخطأ فيما يلى؟

٤) هُمْ رَضُوا	٣) هِيَ رَضَتْ	١) أَنْتِ تَرْضِيْنَ
- ٣٨٤ - كم صيغةً من ماضى «الأجوف» لها إعلالٌ بالقلب و الحذف على الترتيب؟

١٢ - ٢) ٤	٢ - ١٢) ٣	٢ - ٥) ٢	٩ - ٥) ١
- ٣٨٥ - كم صيغةً من مضارع «الأجوف» لها إعلالٌ بالحذف؟

٦) ٤	٣) ٣	٩) ٢	٢) ١
- ٣٨٦ - ما هو المناسب للفراغ؟ «هِيَ . . . والدَهَا فِي الشَّارِعِ»:

٤) يَرَى	٣) رَأَتْ	١) رَأَيْتْ

- ٣٨٧ - أى فعل لا يكون ماضياً و أمراً معاً؟
 ١) عُدْنَ ٢) خَفْنَ ٣) بِعْنَ ٤) خَافُوا
- ٣٨٨ - كم صيغة من فعل «نسى» لها إعلال بالحذف؟
 ١) اسْكَانٍ - قَلْبٍ - حَذْفٌ ٢) اسْكَانٍ - قَلْبٍ - حَذْفٌ ٣) اسْكَانٍ - قَلْبٍ - قَلْبٍ
- ٣٨٩ - عين الصحيح عن إعلال الأفعال التالية على الترتيب: «بيبعُ، يَسْعَى، إِسْتَقَامَ»:
 ١) اسْكَانٍ - قَلْبٍ - حَذْفٌ ٢) قَلْبٍ - حَذْفٌ - اسْكَانٍ ٣) اسْكَانٍ - قَلْبٍ - قَلْبٍ
- ٣٩٠ - ما هو الخطأ فيما يلى؟
 ١) هُنَّ يَرْجُونَ ٢) أَنْتُنَّ تَرْمِينَ ٣) أَنْتَ تَحْكِينَ ٤) أَنْتَنَّ تَرْجِينَ
- ٣٩١ - ما هو أمر فعل «تَدْعِينَ»؟
 ١) أَدْعِى ٢) إِدْعَى ٣) أَدْعِينَ ٤) إِدْعِينَ
- ٣٩٢ - ميّز الصحيح عن فعل «يَضَعُونَ»: (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) اجوف واوى ٢) اجوف يايي ٣) مثل واوى ٤) مثل يايي
- ٣٩٣ - كم فعلاً معتلاً يوجد في الآية الشريفة التالية؟ «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجَلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيهِمْ آيَاتُهُ زَادُتْهُمْ إِيمَانًا»؟ (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) ٤ ٢) ٣ ٣) ٢ ٤) ١
- ٣٩٤ - عين ما ليس مضارعاً؟
 ١) يَلِدُ ٢) يَئِسَ ٣) يَسْعُ ٤) يَقِفُ
- ٣٩٥ - عين الجواب الذي فعلاه من الأفعال المعتلة و الناقصة:
 ١) لَمْ يَسْعَ - لَمْ يَقْفُ ٢) لَمْ يَسْعَ - لَمْ يَقِفْ ٣) لَمَا يَسْعَ - لَمَا يَقْفُ ٤) لَمَا يَسْعَ - لَمَا يَقِفُ
- ٣٩٦ - عين الصحيح عن فعل «لَمْ يَهَبْ»:
 ١) مثل واوى ٢) مثل يايي ٣) اجوف يايي ٤) اجوف واوى
- ٣٩٧ - كم فعلاً أجوفاً يوجد في العبارة التالية؟ «أَحْمَدُ نَامَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئاً كَانَ مَرِيضًا»؟ (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) ٤ ٢) ٣ ٣) ٢ ٤) ١
- ٣٩٨ - عين الصحيح للغائبات من فعل «سَارَ»: (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) سَارَنَ ٢) سَارُوا ٣) سِرْتُنَ ٤) سِرْنَ
- ٣٩٩ - في آية صيغة من فعل «يَتُوبُ» يُحذف حرف العلة؟ (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) جمع مذكر غائب ٢) جمع مؤنث غائب ٣) مفرد مذكر غائب ٤) مفرد مؤنث غائب
- ٤٠٠ - كم صيغة من فعل «يَتُوبُ» لها إعلال بالحذف؟ (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) ٤ ٢) ٣ ٣) ٢ ٤) ١
- ٤٠١ - عين الصحيح عن الفعلين في العبارة التالية: «يَقُولُ الْمَعْلُومُ : سَاعِدُوا الْفَقِيرَ» : (ஸ்ரீ ஸ்ரீ)
 ١) اجوف - سالم ٢) اجوف - ناقص ٣) مثل - اجوف ٤) ناقص - سالم
- ٤٠٢ - ميّز الخطأ فيما يلى:
 ١) بُعْنَ: ماضى و اعلال آن به حذف
 ٢) تِلْنَ: امر و اعلال آن به حذف
 ٣) نِلْنَ: ماضى و اعلال آن به حذف

- ٤٠٣ عين الخطأ فيما يلى:

٤) هُنَ سِرْنَ	٣) هُنَ خُفْنَ	٢) أَنْتَنَ سِرْنَ	١) أَنْتَنَ خُفْنَ
- ٤٠٤ ما هو الصحيح عن فعل «صَام»؟ (آزاد)

٤) ماضى - اجوف واوى	٢) ماضى - اجوف يابى	٣) امر - مهموز العين	١) امر - سالم

- ٤٠٥ ما هو المناسب للفراغ؟ «هَيْ... رَحْمَةَ اللَّهِ» است: (آزاد)

٤) رَجَتْ	٣) رَجَاتْ	٢) رَجَوْتْ	١) رَجَيْتْ

- ٤٠٦ عين الخطأ فيما يلى: (آزاد)

٤) تَنَامَانِ	٣) يَنَامْنَ	٢) تَنَامِينَ	١) يَنَامُونَ

- ٤٠٧ ما هو الصحيح عن فعل «كَنْتَنَ»؟ (آزاد)

٤) مهموز	٣) سالم	٢) اجوف	١) مضاعف

- ٤٠٨ كم صيغة من فعل «نَامَ» لها إعلاَل بالحذف؟

٤) ٤	٦) ٣	٥) ٢	٩) ١

- ٤٠٩ عين ما ليس أجوافاً؟ (آزاد)

٤) تَرُوحَانِ	٣) تَدُوسُونَ	٢) تَجُوغُونَ	١) تَدْعُونَ

- ٤١٠ ما هو الخطأ؟ (آزاد)

٤) يَضْبِيعُ ← يَضْبِيعُ	٣) عَوَادْتْ ← يَصِيفُ	٢) يَوْصِفُ ← يَصِيفُ	١) لَا تَخَافْ ← لَا تَخْفَ

- ٤١١ ما هو الصحيح عن الأمر للمخاطب من فعل «تَحْكِي»؟ (سراسرى)

٤) أَحْكِ	٣) اِحْكِ	٢) اِحْكِ	١) أَحْكِ

- ٤١٢ ما هو الخطأ فيما يلى؟

٤) قُلُّى	٣) قُولَا	٢) قُولَا	١) قُلْ

- ٤١٣ ميَّزِ الصحيح؟ (سراسرى)

٤) لَمَّا يَتَلِّى	٣) لَمَّا يَتَلِّ	٢) لَمَّا يَتَلِّ	١) لَمَّا يَتَلِّ

- ٤١٤ عين ما ليس ناقصاً واوياً:

٤) تَحْكِينَ	٣) تَرْجِينَ	٢) تَتْلِينَ	١) تَدْعِينَ

- ٤١٥ عين الخطأ عن «دَعَا، يَدْعُو»:

٤) هُمْ يَدْعُونَ	٣) هُنَّ يَدْعُونَ	٢) أَنْتَ تَدْعِينَ	١) أَنْتَنَ تَدْعِينَ

- ٤١٦ عين فعل لا يحذف حرف العلة منه مع تاء التأنيث «ت»؟ (اذا لحقته التاء):

٤) بَقَى	٣) هَدَى	٢) سَعَى	١) رَمَى

- ٤١٧ عين الصحيح للمخاطبة و للمخاطبات على الترتيب من فعل «يَرْمِي»؟ (سراسرى)

٤) تَرْمِيَنَ	٣) تَرْمِيَنَ - تَرْمِيَنَ	٢) تَرْمُونَ - تَرْمُونَ	١) يَرْمُونَ - تَرْمُونَ

- ٤١٨ ما هو الصحيح للمخاطبات في العبارة التالية؟ «هُوَ يَدْعُو إِلَى الْحَقِّ وَ لَا يَرْضِي بِالذُّلِّ». (سراسرى)

٢) أَنْتَنَ تَدْعِينَ . . . وَ لَا تَرْضَيْنَ . . .	٣) أَنْتُنَ تَدْعُونَ . . . وَ لَا تَرْضَيْنَ . . .	١) أَنْتُنَ تَدْعِينَ . . . وَ لَا تَرْضَوْنَ . . .

٤) هُنَّ يَدْعُونَ . . . وَ لَا يَرْضَيْنَ . . .	٣) أَنْتُنَ تَدْعُونَ . . . وَ لَا تَرْضَيْنَ . . .	١) أَنْتُنَ تَدْعِينَ . . . وَ لَا تَرْضَوْنَ . . .

-٤١٩- ميّز الخطأ على حسب ما قرأت في قواعد الإعلال، من فعل «خشى، يخشى». (سراسرى)

- ١) أَتُنْ تَخْشُونَ ٢) أَنْتِ تَخْشِينَ ٣) هُمْ يَخْشُونَ ٤) هُنَّ يَخْشِينَ

-٤٢٠- ميّز الصحيح عن الأمر للعبارة التالية «أنت تدعُو ربك و تبكي على خطيبتك»: (آزاد)

- ١) أُدْعُو رَبَّكَ وَ ابْكَى عَلَى خَطِيبَتِكَ ٢) أَدْعُ رَبَّكَ وَ ابْكَى عَلَى خَطِيبَتِكَ

- ٣) أَنْتَ أُدْعُو رَبَّكَ وَ ابْكَى عَلَى خَطِيبَتِكَ ٤) أَدْعُ رَبَّكَ وَ ابْكَى عَلَى خَطِيبَتِكَ

-٤٢١- عين الصحيح عن إعلال الفعلين على الترتيب: «أقول وأرجو»:

- ١) اسکان - اسکان ٢) اسکان - قلب ٣) قلب - اسکان ٤) قلب - قلب

-٤٢٢- عين الخطأ فيما يلى:

- ١) لَيَعْدُ ٢) لَمْ نَسِيرْ ٣) لَمَا تَحْفَ ٤) لَيَبْعِ

-٤٢٣- كم فعلاً معتلاً يوجد في العبارة التالية؟ «خشى الولد من عاقبة أمره فوقع على قدماي أبيه وقال : إرضعني، أعف خطيبتي، أدع ربك أن يتوب على»:

- ١) ٤ ٢) ٢ ٣) ٧ ٤) ٨

-٤٢٤- عين الخطأ فيما يلى:

- ١) هُنَّ ذُقْنَ / أَنْتَنَ ذُقْنَ ٢) هُنَّ بْعْنَ / أَنْتَنَ بْعْنَ ٣) هُنَّ عِدْنَ / أَنْتَنَ عِدْنَ ٤) هُنَّ قُلْنَ / أَنْتَنَ قُلْنَ

-٤٢٥- عين الخطأ في الأعلال: (سراسرى - تجربى - ٨٣)

- ١) أَنْتَنَ تَخَافِينَ مِنْ عَاقِبَةِ التَّكَاسُلِ ! ٢) لَمَ لَمْ يَخْشِينَ أَحَدًا وَ لَمْ يَرْجُونَهَا ! ٣) هَنَّ لَمْ يَخْشِينَ أَحَدًا وَ لَمْ يَرْجُونَهَا !

-٤٢٦- عين الخطأ في الإعلال:

- ١) لَمْ لَمْ تَهْدِ أَخَاكِ يا أَحْمَدُ ! ٢) يَا طَالِبُ ! اسْعِ فِي حَيَاكَ . ٣) قَلْتُ لِأَمِّي : إِرْضَى عَنِّي . ٤) يَا طَالِبَةُ ! لَا تَرْمِي نَفْسَكِ فِي الْمَهْلَكَةِ .

-٤٢٧- عين الصحيح في المعتلتين: (سراسرى - رياضى - ٨٥)

- ١) أَيْتُهَا النَّسَاءُ ! تُؤْنِي مِنَ الذُّنُوبِ . ٢) يَا أُمًا ! إِرْضَى عَنِّي وَ أُعْفُ عَنِّي . ٣) نَحْنُ لَمْ نَنْسَ أَيَّامًا كَنَا أَطْفَالًا . ٤) الطَّالِبَةُ ذَهَبَتُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ وَ لَمْ تَعُودْ حَتَّى الْآنَ .

-٤٢٨- عين الخطأ فيما يلى:

- ١) هُمْ دَعَوْنَ ٢) هَنَّ دَعَوْنَ ٣) هُمْ سَعَوْا ٤) هَنَّ سَعَيْنَ

-٤٢٩- عين الصحيح للمخاطبة و للمخاطبات من فعل «يخشى»:

- ١) تَخْشَى - تَخْشِيُونَ ٢) تَخْشِينَ - تَخْشِيُونَ ٣) تَخْشَنَ - تَخْشِيُونَ ٤) تَخْشِينَ - تَخْشُونَ

-٤٣٠- ما هو المضارع المجزوم من فعل «نما، ينمُ»:

- ١) لَمْ يَنْمُ ٢) لَمْ يَنِمْ ٣) لَمْ يَنِمْ ٤) لَمْ يَنِمْ